

dr. Bencze-Bózsár Stella:
A gyermekbarát igazságszolgáltatás gyakorlati érvényesülése

I. Bevezetés

A gyermekbarát igazságszolgáltatás viszonylag új fogalom a jogirodalomban, az utóbbi években sokszor hallhattunk arról, hogy az eljárásokat gyermekbaráttá kell tenni. Hazánkban is történtek a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítása érdekében intézkedések mind a jogalkotók, mind a jogalkalmazók, köztük elsősorban a bíróságok részéről. A Kormány a 2012-es évet a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás évének hirdette meg. A gyermekbarát igazságszolgáltatás kapcsán a gyermekmehhallgató szobák és gyermekek tájékoztatása kapta hazánkban a legnagyobb hangsúlyt. Ugyanakkor azt is megfigyelhetjük, hogy a 2012. évet követően egyre inkább elcsendesülnek az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá tételére vonatkozó hírek. Ez felveti azt a kérdést, hogy vajon az eddig tett intézkedések elegendőnek bizonyultak-e a gyermekbarát szemlélet kialakulásához, az eljárások gyermekbaráttá tételéhez.

Kérdés tehát, hogy az eddig megtett intézkedések milyen eredménnyel jártak a gyermekbarát igazságszolgáltatás modelljének elérése terén, mennyire sikerült elérni a jogalkotónak azt, hogy az eljárások gyermekbarát módon folytatódjanak. A jelen tanulmány ennek próbál utánajárni akként, hogy az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége által tíz uniós tagállamban a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése tárgyában 2015-ben és 2017-ben készített jelentést, valamint a magyarországi megvalósulása tekintetében pedig az alapvető jogok biztosa kifejezetten e tárgyban született jelentését tekinti át.

II. A gyermekbarát igazságszolgáltatás

1. A gyermekbarát igazságszolgáltatás definiálása

Először hallva a gyermekbarát igazságszolgáltatás szókapcsolatot az ember akaratlanul felkapja a fejét, hiszen a gyermekbarát kifejezést legkevésbé az igazságszolgáltatással kapcsolnánk össze. A huszadik század végének jogalkotása azonban eljutott odáig – s leginkább a gyermekjogok tudatosulásának előrehaladta következtében – hogy a fentebb említett két szó összekapcsolása megteremtett ezt a sajátos új kifejezést. Az utóbbi években sokat halhattuk ezt a fogalmat mind a hírekben, mind a joggal foglalkozó szakemberek között, úgy ahogy a gyermekközpontú igazságszolgáltatás szófordulatot is. De mégis mit takarnak ezek a fogalmak?

A gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát nem az Egyesült Nemzetek Szervezetének a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezménye¹(a továbbiakban Gyermekjogi Egyezmény), vagy a gyermekek és az igazságszolgáltatás viszonyát elősegíteni kívánó más nemzetközi egyezmények határozták meg először, hanem az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról² említi meg elsőként a gyermekbarát igazságszolgáltatás kifejezést. E szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás *„olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrál, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.”*

Az Országos Bírósági Hivatal szerint³ a *„gyermekközpontú igazságszolgáltatás olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, elsődleges szempontként juttatja érvényre a részvételükkel folyó, vagy őket érintő minden ügyben a gyermekek mindenekfelett álló érdekeit.”* Az Országos Bírósági Hivatalnak A Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás bírósági koncepciója című 2012-ben készült munkája szerint⁴ „a pártatlan ítélkezési tevékenységet ellátó bíróság nem lehet sem egy terhelt, sem egy sértett, de még egy tanú barátja sem életkorától és életállapotától függetlenül. Mindazonáltal a gyermekek egészséges fejlődése olyan prioritást jelent, ami a fokozott odafigyelést, és akár az eljárás többi résztvevői eljárási jogainak korlátozását is indokolhatja. A gyermekközpontú [child-focus] igazságszolgáltatás lényege ezen prioritások fel- és elismerése.”

A fentiek alapján tehát megállapíthatjuk, hogy mind a gyermekbarát igazságszolgáltatás, mind a gyermekközpontú igazságszolgáltatás ugyanazt a fogalmat takarják csak más megközelítésből, vagyis azt, hogy az igazságszolgáltatásnak, amennyiben gyermek kerül vele bármilyen módon

1 Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

2 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, II. fejezet c) pontja, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a4541>, 2017. május 2.

3 <http://birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/gyermekkozpontu-igazsagszolgalatas/folap>, 2017. május 2.

4 Országos Bírósági Hivatal: A Gyermek-központú igazságszolgáltatás Bírósági Koncepciója, http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/gyermek_igsz/letoltheto_dok/a_gyermekkozponttu_birosagrol.pdf, 2. o., 2017. május 2.

kapcsolatba, a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének szem előtt tartásával biztosítani kell a gyermekjogok érvényesülését.

2. A gyermekbarát igazságszolgáltatás célja

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának célja az említett iránymutatás kiadása körében az volt, hogy elősegítse a tagállamok közötti nagyobb fokú egység elérését azzal, hogy a jogi ügyekre vonatkozó közös szabályok elfogadását és a gyermekek jogait védő és támogató szabályok hatékony végrehajtását előmozdítja. Az iránymutatás szerint az emberek igazságszolgáltatáshoz és tisztességes eljáráshoz való joga ugyanúgy érvényes a gyermekekre is figyelembe véve azonban a gyerekek saját nézetük kialakítására vonatkozó képességüket vagy azok korlátját. További cél volt, hogy az iránymutatás gyakorlati eszközként szolgáljon a tagállamok számára az igazságügyi rendszereiknek a gyermekek különleges jogaihoz, érdekeihez és szükségleteihez történő hozzáigazítása és biztosítása terén. Az iránymutatás a bírósági, hatósági eljárásokban, valamint ezek alternatíváiban részt vevő gyermek helyének, szerepének, véleményének, jogainak és szükségleteinek a kérdéseivel foglalkozik. Az Európa Tanács szerint az Európai Emberi Jogok Egyezménye, az Emberi Jogi Bíróság esetjoga és a Gyermekjogi egyezmény mellett szükség van a gyermekbarát igazságszolgáltatás megfogalmazására, vagyis annak kihangsúlyozására, hogy a joghoz való hozzáférés, a tisztességes eljáráshoz való jog, a tájékoztatáshoz, meghallgatáshoz, védelemhez és jogi képviselethez való jog mindenkit – így a gyermekeket is – megilleti. Lényegében tehát *a gyermekbarát igazságszolgáltatás célja az emberi jogok érvényesítése a gyermekek számára az igazságszolgáltatásban is figyelembe véve a gyermekekre jellemző sajátosságokat.*

3. Nemzetközi szabályozás

Elsőként kell megemlíteni a *Gyermekjogi egyezményt*. A Gyermekjogi egyezmény vezérelve a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdeke⁵, továbbá az egyezmény 12. cikkének 1. és 2. pontja, a 13. cikk 1. és 2. pontja, a 40. cikk 1. pontja, melyek mellett a fiatakorúakat illető igazságszolgáltatásra vonatkozó legfontosabb elvek a 2., 3., 6., 37. cikkeken találhatók. Ezen gyermekjogi dokumentum tehát meghatározza azokat a gyermekjogokat, amelyek érvényre juttatása különösen szükséges az igazságszolgáltatási rendszerekben. Ezek a jogok részben olyan alapvető emberi jogok, amelyek minden embert, így a gyermeket is megilletik (pl. élethez való jog, emberi méltósághoz va-

5 Gyermekjogi egyezmény 3. cikk 1. pontja: „A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.”

ló jog, véleménynyilvánításhoz való jog, diszkrimináció tilalma, kínzás, megalázó, embertelen bánásmód tilalma), másrészt olyanok, amelyek a gyermek, mint speciális jogalany védelmét irányozzák elő (pl. a gyermek legfőbb (mindenek felett álló érdeke), a szabadságvesztés alkalmazásának ultima ratio elve, elkülönítésük a felnőtt fogvatartottaktól, soronkívüliség). Az Egyezmény tehát lerakja a gyermekbarát igazságszolgáltatás sarokköveit, de nem nevesíti, konkretizálja a gyermekbarát vagy gyermekközpontú igazságszolgáltatást.

Ezt követően 2003-ban az egyezmény tagállami végrehajtásáért felelős, genfi szakértői testület, az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága⁶ az 5. számú Átfogó Kommentárjában⁷ mondta ki, hogy a „részes államoknak különös figyelmet kell szentelniük annak biztosítására, hogy a gyerekek és képviselőik számára biztosítsanak hatékony és gyermekbarát eljárásokat.”⁸ Ebben a dokumentumban már szerepel a gyermekbarát igazságszolgáltatás, s ennek kiépítése érdekében konkrét javaslatokat is megfogalmazott a Bizottság. Kiemelte, hogy az államoknak a fiatalkorúak tekintetében átfogó igazságszolgáltatási rendszert kell létrehozniuk és működtetniük, ami azt jelenti, hogy mind a rendőrségen, mind a bíróságokon és az ügyészségen erre kiképzett, speciális egységek létrehozásával és szakértők bevonásával kell biztosítani a gyermekjogok érvényesülését és a gyermek érdekeinek képviseletét.⁹ Kifejezetten a fiatalkorúak igazságszolgáltatásával foglalkozó 10. számú Átfogó Kommentárban¹⁰ a Bizottság kifejti továbbá azt is, hogy a gyermekekkel foglalkozók számára megfelelő képzést kell biztosítani.¹¹

A gyermekbarát igazságszolgáltatásra irányuló törekvések már korábban is megfogalmazódtak több nemzetközi dokumentumban, így az ENSZ alkotta 1985-ös *Pekingi Szabályokban*,¹² az 1990-es *Havannai Szabályokban*,¹³ *Rijádi Iránymutatásokban*¹⁴ és *Tokiói szabályokban*,¹⁵ amelyek az ENSZ fiatalkorúak igazságszolgáltatására vonatkozó szabályrendszerét tartalmazzák. Ezeknek a

6 <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

7 A Gyermekjogi Bizottság 5. számú, „A gyermekek jogai a fiatalkorúakat illető igazságszolgáltatásban” című átfogó kommentár, 2003, CRC/ GC/2003/5, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fGC%2f2003%2f5&Lang=en, 2017. május 16.

8 Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához. UNICEF-Csagyi. Budapest. 2007. (a magyar kiadást szerkesztette: Herczog Mária) 38.o., 2017. május 2. (továbbiakban: Kézikönyv)

9 Kézikönyv, im. 38.o., 2017. május 2.

10 Gyermekjogi Bizottság 10. számú, „A gyermekek jogai a fiatalkorúakat illető igazságszolgáltatásban” című átfogó kommentár, 2007, CRC/ C/GC/10., http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en, 2017. május 16.

11 Kézikönyv, im. 430.o., 2017. május 2.

12 A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat.

13 A szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályairól szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat.

14 A fiatalkorú bűnözés megelőzéséről szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/112-es számú ENSZ közgyűlési határozat.

15 A szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született 45/110-es ENSZ közgyűlési ajánlás.

dokumentumoknak - annak ellenére, hogy nem a gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát használják - a céljuk az igazságszolgáltatásban a gyermekjogok hatékony érvényesülésének elősegítése.

Az ENSZ 2005-ben a *bűncselekmények gyermekkorú áldozatainak és tanúinak védelméről szóló irányelvet*¹⁶ adott ki, mely „a gyermeki igazságszolgáltatást definiálva hangsúlyozza, hogy a gyermekjogi egyezményben foglaltaknak megfelelően minden 18 éven aluli gyermeknek, aki kapcsolatba kerül az igazságszolgáltatási rendszerrel – akár mint áldozat, akár, mint tanú vagy terhelt, vagy esetleg az államigazgatás körében a felügyelet, gondoskodás, védelem kérdésének rendezésére indult eljárásban érintett fél, - a jogait és alapvető érdekeit tiszteletben kell tartani.”¹⁷

A jelen dolgozat témáját érintő gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmat a már említett 2010. évi Európa Tanács Iránymutatás vezette be és részletezte, megadva a fogalom értelmezését is. E szerint tehát az igazságszolgáltatás akkor nevezhető gyermekbarátnak, ha a gyermekek jogai mindvégig érvényesülnek az őket érintő bármely eljárásban. Az iránymutatást megelőzően is foglalkozott az Európa Tanács a gyermekjogok eljárásbeli érvényesülésével, így az 1996-ban létrehozott *Gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló Egyezményben*¹⁸ és 2003-ban a *Gyermekek kapcsolattartására vonatkozó Egyezményben*.¹⁹ Továbbá az Európa Tanács alkotta meg 2008-ban a fiatalok bűnelkövetőket érintő szankciókról és intézkedésekről szóló 11. sz. MB ajánlást, az úgynevezett *Európai Szabályokat*.²⁰

Az Európai Bizottság, mint az Európai Unió fő javaslattevő összeurópai szerve, az *EU gyermekjogi stratégiája felé elnevezéssel közleményt*²¹ adott ki, mely szerint a gyermekek jogai azon emberi jogok egy részét képezik, amelyek betartására az Európai Uniót a Gyermekjogi egyezmény, a fakultatív jegyzőkönyvek, a millenniumi fejlesztési célok, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye kötelezi. Az EU ezen kívül az Alapjogi Chartában is kifejezetten elismerte a gyermekek jogait. A közlemény szerint a gyermekjogokat még messze nem ismerik el világszerte, és még mindig vannak hiányosságok a gyermekek alapvető szükségleteinek kielégítésében, mint pl. a megfelelő táplálék, orvosi ellátáshoz vagy az oktatás. Továbbra is sok gyermeket kényszerítenek munkára vagy esik az emberkereskedelem áldozatává vagy gyermekkatonaként kénytelen harcolni.

16 Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának 2005/20. számú határozata a gyermekkorú áldozatokra és a bűncselekmények tanúira vonatkozó igazságszolgáltatással kapcsolatos iránymutatásról

17 Gyurkó Szilvia: *Gyermekbarát igazságszolgáltatás*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2012. 109.o.

18 European Convention on the Exercise of Childrens Rights (1996 ETS No. 160)

19 Convention on Contact Concerning Children (2003 ETS No. 192)

20 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a fiatalok bűnelkövetőket érintő szankciókról és intézkedésekről szóló 11. sz. ajánlása

21 A Bizottság közleménye: Az EU gyermekjogi stratégiája felé, COM (2006), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0367:FIN:HU:PDF>., 2017. május 2.

Az EU-ban számos országot érintő specifikus probléma a roma gyermekek társadalmi kirekesztettsége, a gyermekkereskedelem, a gyermekpornográfia, a menekült és migráns gyermekek jogainak sérülése. A közlemény hét célkitűzése közül az egyik a gyerekek igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréseinek előmozdítása volt. Ennek érdekében a Gyermekjogi egyezmény általános alapelveit használja, amelyek felhasználhatóak annak értékeléséhez, hogy egy adott akár nemzeti vagy nemzetközi igazságszolgáltatási rendszer mennyire gyermekbarát és hatékony a gyermekjogok érvényesítése terén. A közlemény szerint ezek az általános alapelvek relevánsak polgári, büntetőjogi és közigazgatási kérdésekben, a bevándorlási és menekültjogban, amikor alapvető szabadságok, gazdasági vagy szociális jogok forognak kockán. A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítása érdekében konkrét intézkedéseket is meghatározott a közlemény. Így európai iránymutatások alkotását a nemzeti szintű gyermekbarát igazságszolgáltatás érdekében, beleértve a nemzeti igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés kérdését is, vagy a gyerekek nemzetközi igazságszolgáltatáshoz, így különösen az Európa Tanács emberi jogok felügyeletével foglalkozó intézményeihez való hozzáférés javítását, a gyerekbarát tájékoztatást, oktatás és szakképzés kidolgozását, illetőleg a tagállamok ösztönzését, hogy a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó intézményeket hozzanak létre. Ezzel a közleményével az unió megteremtette annak alapját, hogy a politikáiban védje és elősegítse a gyermekek jogainak érvényesülését. A Bizottság álláspontja szerint ugyanis el kell érni a gyermekjogok határozottabb érvényesülését és a szakpolitikát cselekvésre kell váltani.

Az *Európa 2020 stratégiája*²² szerint a 21. századi Európában gyermekek jobb oktatásban részesülnek majd, és hozzájutnak a nevelkedésükhöz szükséges szolgáltatásokhoz és erőforrásokhoz. Ennek érdekében meg kell erősíteni a tagállamok és az uniós intézmények együttműködést azáltal, hogy a szakpolitikákat összehangolják és azok konkrét eredményekben nyilvánuljanak meg. Vagyis a közlemény szerint a gyermekeket közvetve vagy közvetlenül érintő uniós politikákat a jövőben úgy kell kialakítani, végrehajtani és nyomon követni, hogy figyelembe vegyék a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének az EU Alapjogi Chartájában és a Gyermekjogi egyezményben foglalt elvét. A közlemény célja annak szorgalmazása volt, hogy az Európai Unió kidolgozza a gyermekjogi ütemtervét.

Az *EU gyermekjogi ütemterve elnevezésű 2011-es dokumentum*²³ kidolgozásra is került, mely szerint a gyermekek jogainak előmozdítása és védelme azon uniós célkitűzések egyike, amelyekre a Lisszaboni Szerződés fokozott hangsúlyt helyezett. Az Európai Unióról szóló szerződés jelenleg

22 Az „Európa 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája” című bizottsági közlemény, COM (2010), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:HU:PDF>, 2017. május 2.

23 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Az EU gyermekjogi ütemterve, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0060&from=HU>, 2017. május 2.

hatályos szövege 3. cikkének (3) bekezdése kifejezetten előírja az Unió számára a gyermekek jogainak előmozdítását és védelmét. Emellett a gyermekek jogait belefoglalták az Európai Unió Alapjogi Chartájába²⁴ is. A Charta 24. cikke elismeri, hogy a gyermekek függetlenül és önállóan rendelkeznek jogokkal. Úgy rendelkezik továbbá, hogy a hatóságoknak és a magánintézményeknek is a gyermek legfőbb (mindenek fölött álló) érdekét kell az elsődleges szempontnak tekinteniük. A gyermekek jogainak előmozdítása a nemzetközi kötelezettségvállalásokból is következik, miután valamennyi uniós tagállam ratifikálta a Gyermekjogi egyezményt. Az EU gyermekjogi ütemterve olyan általános elveket rögzít, amelyek biztosítják az Unió fellépését a Charta és a Gyermekjogi egyezmény rendelkezéseinek tiszteletben tartása érdekében. Az ütemterv emellett számos konkrét intézkedést is rögzít (pl.: a gyermekbarát igazságszolgáltatás, a veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek védelme, valamint a gyermekekkel szembeni erőszak elleni küzdelem). Ugyanakkor tagállami jogalkotási irányokat és jogalkotási tartalmat is meghatároz, annak érdekében, hogy a gyerekek ténylegesen hozzáférjenek az igazságszolgáltatáshoz, és az őket érintő eljárásokban fejlettségüknek, koruknak és szellemi képességüknek megfelelően tájékoztatást kapjanak, döntést hozhassanak és véleményt nyilváníthassanak. Hangsúlyozza továbbá, hogy a gyermekjogokat az uniós döntéshozatal szerves részévé kell tenni. A cél az egyes igazságszolgáltatási rendszerek - amelyek felölelik a családjogi vitákat, dokumentumok nyilvántartását, gyermekfelügyeletet, büntetőjogi és a fegyházi eljárásokat, személyi állapotot és a gyermek veszélyeztetett tanúként való kezelését - gyermekbaráttá tétele.

4. Hazai szabályozás

Magyarország egyrésztől, mint a nemzetközi jog alanya, másrésztől, mint az Európai Unió tagállama köteles az általa megkötött nemzetközi egyezményekben, szerződésben vállalt illetőleg az Európai Unió által vállalt kötelezettségeknek eleget tenni. Ennek érdekében Magyarország Alaptörvénye rögzíti, hogy a nemzetközi jogi kötelezettségek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.²⁵ Az Alaptörvény L cikke kimondja, hogy a családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza. Az Alaptörvény Szabadság és Felelősség alcíme alatt sorolja fel azokat az emberi jogokat, amelyek – a gyermekekre vonatkozó sajátosságok szerinti eltéréssel – hangsúlyosan a gyermekekre vonatkoznak. A XV. cikke (5) bekezdése²⁶ meghatározza

24 Az Európai Unió Alapjogi Chartája, HL C 83., 2010.3.30., 389–403. o.

25 Magyarország Alaptörvényének Q cikke: „(1) Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával. (2) Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. (3) Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.”

26 Magyarország Alaptörvénye XV. cikke (5) bekezdése: „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”

az általános jogegyenlőségi szabályt, továbbá azt, hogy az alapvető jogokat mindenki számára, így a gyermekek számára is bármely megkülönböztetés nélkül – kivéve az esélyegyenlőtlenség kiküszöbölése érdekében tett pozitív megkülönböztetést - kell biztosítani. Ezen túlmenően a XVI. cikk²⁷ a gyermekek jogaként a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelmet és gondoskodást rögzíti, amelyre a gyermek mindenkiel szemben igényt tarthat. Az Alkotmánybíróság 79/1995.(XII.21.) AB határozatában fejtette ki, hogy „a gyermek ember, akit minden olyan alkotmányos alapvető jog megillet, mint mindenki más, de ahhoz, hogy a jogok teljességével képes legyen élni, biztosítani kell számára az életkorának megfelelő minden feltételt a felnőtté váláshoz. Ezért az Alkotmány 67. § (1) bekezdése a gyermek alapvető jogairól szól, egyidejűleg a család (szülők) az állam és a társadalom kötelezettségét megszabva.” Ez a védelem tehát nemcsak a család, de a társadalom és az állam kötelezettségét is deklarálja és rámutatott az Alkotmánybíróság arra, hogy „a gyermekekről való gondoskodás komplex feladat.” A bírói testület szerint a gyermek a védelemre és gondoskodásra mindenkiel szemben igényt tarthat, vagyis ez a jog megalapozza az állam kötelezettségét a gyermek személyiségfejlődése intézményes védelme tekintetében.

A gyermekek jogai és a gyermekvédelem természetükből adódóan az egész jogrendszeret átfogják. Így minden olyan jogszabályt érint a gyermekbarát igazságszolgáltatás, amely által szabályozott eljárással a gyermek akár közvetlenül, akár közvetetten kapcsolatba kerülhet. Ezen jogszabályok közül - azok részletes ismertetése és kimerítő felsorolása nélkül - a legjelentősebbek a büntető eljárásjogról, a polgári perrendtartásról, a közigazgatási eljárásról, a gyermekvédelemről, a menedékjogról szóló törvények, amelyek kijelölik a gyermekbarát igazságszolgáltatás kereteit és tartalmát Magyarországon. Magyarország a nemzetközi és az uniós kötelezettségeinek eleget kívánt tenni és a gyermekeket érintő igazságszolgáltatási rendszereket megkísérelte gyermekbaráttá tenni. Ennek érdekében 2011-ben a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium – a Belügyminisztériummal és az Emberi Erőforrások Minisztériummal együtt – létrehozta a Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoportot, hogy az előkészítse a szükséges törvénymódosításokat, továbbá a Kormány 2012-ben meghirdette a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás évét.

27 Alaptörvény XVI. cikk: „(1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. (2) A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. (3) A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását. (4) A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.”

Ezt követően született meg az első gyermekbarát igazságszolgáltatási csomag,²⁸ amely a büntető törvénykönyvet, a büntetőeljárás törvényt, a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvényerejű rendeletet és a polgári perrendtartást módosította. A törvény indokolása szerint²⁹ a törvény a nemzetközi jogi dokumentumok szerinti, az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá formálására vonatkozó iránymutatásainak próbál megfelelni. A fenti törvénymódosításokkal többek között a büntető eljárásjog körében további garanciák épültek be a fiatalok terhelte és kiskorú tanú meghallgatásával kapcsolatban, a polgári eljárásjog szabályai közül pedig módosultak a zárt tárgyalás elrendelésének feltételei és az illetékességi szabályok. Szabályozásra kerültek a kiskorú fél és tanú meghallgatásának, kihallgatásának szabályai is.

A második gyermekbarát igazságszolgáltatási csomag³⁰ számos jogszabályt módosított. A törvény indokolása szerint³¹ a módosításoknak három fő célja volt. Az első, hogy kizárják a gyermekek sérelmére súlyos bűncselekményt elkövetőket a gyermekek nevelésével, felügyeletével és gondozásával, gyógykezelésével kapcsolatos tevékenység végzéséből. A második a megelőző pártfogás bevezetése volt, mely az indokolás szerint a bűnelkövetést közvetlenül követő hatékony beavatkozás, amely által csökkenthető a kiskorú elkövetők bűnisméltésének kockázata. A harmadik célja pedig a gyermekekre az interneten leselkedő veszélyek elleni fellépés volt. A jogalkotó továbbá megalkotta a 32/2011. (XI. 18.) KIM rendeletet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról, amely később módosításra került. Jelenleg a 34/2015. (XI. 10.) IM rendelet szabályozza a tizennegyedik életévét be nem töltött terhelte vagy tanú, valamint a különleges bánásmódot igénylő sértett meghallgatására szolgáló rendőrségi helyiség kialakításának és ellenőrzésének szabályait.

A Kormány programjához kapcsolódva az Országos Bírósági Hivatal Elnöke 2013-ban szintén létrehozta az 56/2013. (II.14.) OBHE számú határozatával a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Munkacsoportot. Ennek célja, hogy a gyermekek érdekei és jogai polgári és büntető ügyekben hatékonyabban érvényesüljenek attól függetlenül, hogy az eljárásban félként, terheltként, tanúként vagy egyéb érdekeltként vesznek részt és hogy az életkoruknak megfelelő bánásmódban részesüljenek az eljárás során. Feladatait a bírák képzési rendszerének kidolgozásában, az eljárásokban érintett kiskorúak részére szóló tájékoztatások kiadásában, fejlesztések

28 2012. évi LXII. törvény a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról

29 2012. évi LXII. törvény indokolása a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról

30 2013. évi CCXLV. törvény egyes törvényeknek a gyermekek védelme érdekében történő módosításáról

31 2013. évi CCXLV. törvény indokolása az egyes törvényeknek a gyermekek védelme érdekében történő módosításáról

szorgalmazásában (különös tekintettel a gyermekmeghallgató szobákra) és jogalkotás kezdeményezésére irányuló javaslatlétben határozta meg.³²

5. A gyermekbarát igazságszolgáltatás jellemzői

Az igazságszolgáltatás gyermekközpontúvá tétele körében az alapvetés, hogy az igazságszolgáltatás csak akkor lehet gyermekbarát, ha a gyermekek jogai érvényesülnek az eljárások során. A gyermekek igazságszolgáltatásáról szóló ENSZ iránymutatás (2008) e tekintetben azt írja elő,³³ hogy amennyiben a gyermek bármely módon kapcsolatba kerül az igazságszolgáltatással a jogait és alapvető érdekeit tiszteletben kell tartani. E dokumentum szerint a gyermekek eljárásbeli jogai és érdekei a következők:

1. Biztosítani a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének elsődleges figyelembevételét.
2. Tisztességes és egyenlő eljárást garantálása mindenféle hátrányos megkülönböztetés nélkül.
3. Segíteni kell a gyermeket abban, hogy véleményét szabadon kifejtse és azt meg is hallgassák.
4. Meg kell védeni minden gyermeket a bántalmazástól, kizsákmányolástól és erőszaktól.
5. Minden gyermeket méltóságának tiszteletben tartásával kezelni.
6. A jogi garanciák és védelem szavatolása minden eljárásban.
7. A megelőző szemlélet (prevenció) hangsúlyozása a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőpolitikában.
8. A gyermek szabadságtól való megfosztását csak végső esetben és csak a lehető legrövidebb ideig lehet alkalmazni.
9. A gyermekjogi megközelítést minden jogalkalmazói eljárásban érvényre kell juttatni.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás jellemzői tekintetében az Európa Tanács által 2010-ben kiadott Iránymutatásra támaszkodom elsősorban, arra figyelemmel, hogy ez az a dokumentum, amely legkimerítőbben határozza meg a gyermekbarát igazságszolgáltatás kritériumait. Az iránymutatás meghatározza a gyermekbarát igazságszolgáltatás általános elemeit és annak a speciális, a bírósági eljárás előtti, alatti és utáni elemeit az alábbiak szerint:

Az általános elemek között sorolja fel, hogy a gyermeket és szüleit az igazságszolgáltatással vagy hatósági eljárással való találkozásuk első alkalmával haladéktalanul és megfelelő módon

³² Országos Bírósági Hivatal, <http://birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/gyermekkozpontu-igazsagszolgalatas/folap>, 2017. május 2.

³³ Guidance Note of the Secretary-General, UN Approach to Justice for Children, September 2008. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidance_Note_of_the_SG_UN_Approach_to_Justice_for_Children.pdf, 2017. május 2.

tájékoztatni kell és el kell látni tanácsadással. Ki kell terjednie az eljárásnak a gyermek magánélete és a családi élete védelmére, valamint minden bírósági és bíróságon kívüli eljárás vagy egyéb beavatkozás során biztosítani kell a gyermek biztonságát, vagyis védeni kell a gyermekeket attól, hogy az eljárás által megsérüljenek, így különösen védeni kell őket a megfélemlítéssel, a megtorlással és a másodlagos viktimizációval szemben. Emellett az irányelv kiemeli a szakemberek képzésének fontosságát, kimondja, hogy a különböző korcsoportokba tartozó gyermekek jogaira és szükségleteire, valamint a gyermekekhez igazított eljárásokra vonatkozóan minden, gyermekekkel foglalkozó szakember számára biztosítani kell a szükséges interdiszciplináris képzést. Továbbá a gyermekekkel közvetlen kapcsolatban álló szakembereket a gyermekek korának és fejlettségi szintjének megfelelő kommunikációra, valamint a különösen sérülékeny gyermekekkel való kommunikációra is ki kell képezni. Nézetem szerint nagyon fontos alapelv a multidiszciplináris megközelítés figyelemmel arra, hogy a gyermekeket érintő ügyek gyakorta nemcsak egy területen, hanem több területet érintve fordulnak elő. Ennek keretén belül az irányelv szerint a különböző szakembereket együttműködésre kell ösztönözni annak érdekében, hogy átfogó képet alkothassanak a gyermekről, valamint jogi, pszichológiai, szociális, érzelmi, fizikai és kognitív képességeire vonatkozó helyzetét felmérjék. További általános elem, hogy a gyermekekkel szembeni szabadságelvonás a lehető legrövidebb, végső eszköz kell legyen, melynek bekövetkezte esetén a gyerekeket a felnőttektől el kell különíteni, biztosítani és elősegíteni kell a szülőkkel való kapcsolattartást, az oktatásban való részvételt. Végül az irányelv említi a kísérő nélküli kiskorúak – beleértve a menedékkérőket is – szabadságelvonását, amelyet nem indokolhat kizárólag a tartózkodási jog hiánya, illetve soha nem alapulhat kizárólag azon.

Az általános vezérelveket követően az irányelv a gyermekbarát igazságszolgáltatásnak a *bírósági eljárás előtti jellemzőit* tekinti át. E szerint a gyermekbarát rendszerek a bírósági eljárás előtt ösztönöznek más, alternatív eljárást, így a közvetítést vagy a bírósági útról való elterelést (diverzió), amennyiben a gyermek legfőbb érdeke ezt szolgálja. A gyermeket részletesen tájékoztatni kell az alternatív eljárásokról. A bírósági eljárás előtt a gyermek nagyobb részt a rendőrség eljárásával találkozhat, melyre vonatkozóan az irányelv külön rendelkezéseket tartalmaz.

A *bírósági eljárás alatt* a gyermekbarát igazságszolgáltatási rendszer biztosítja, hogy a gyerekek, mint jogalanyok jogi eszközöket vehessenek igénybe annak érdekében, hogy jogaikat ténylegesen gyakorolhassák, vagy eredményesen felléphessenek azok sérelme esetén. A gyermekek számára a bírósági úthoz való hozzáférést biztosítani kell, az akadályait meg kell szüntetni például az eljárások részükre való ingyenessé tételével. A gyermekek számára továbbá biztosítani kell, hogy saját nevükben saját jogi tanácsadást és képviselőt kapjanak azon eljárásokban, ahol a gyermek és a

szülők vagy más érintett felek között érdekellentét áll vagy állhat fenn. A gyermekek számára biztosítani kell az ingyenes jogi segítségnyújtás lehetőségét. Fontos továbbá, hogy a gyermek képviselőjét ellátó ügyvéd rendelkezzen a gyermekjogok területén jártassággal és képzettséggel és a gyermeket teljesen önálló ügyfélnek tekintse. Azokban az esetekben, ahol szülő és gyermek között érdekellentét van, az illetékes hatóságoknak ügygondnokot vagy egyéb független képviselőt kell kijelölniük a gyermek véleményének és érdekeinek képviselőjére. A bírósági eljárások alatt tiszteletben kell tartani a gyermek meghallgatáshoz való jogát minden őt érintő ügyben vagy legalább azokban az esetekben, amikor úgy ítélik meg, hogy a szóban forgó ügyet megfelelően megérti. A meghallgatást a gyermek értelmi szintjéhez kell igazítani. A gyermek meglátásait és véleményét kellő súllyal, korának és érettségének megfelelően értékelni kell. Ugyanakkor az irányelv rögzíti azt is, hogy a meghallgatás a gyermeknek joga és nem kötelessége, de ha a gyermek kezdeményezi a meghallgatást, akkor a bíró nem utasíthatja el, kivéve, ha a gyermek legfőbb érdeke úgy kívánja és meg kell hallgatnia a gyermek meglátásait és véleményét az ügy őt érintő kérdésekről. A gyermekeket érintő ítéleteket és bírósági végzéseket a gyermek számára érthetően el kell magyarázni, továbbá a gyermeket érintő eljárásban a sürgősség, soron kívüliség elvét kell alkalmazni. Az irányelv rögzíti, hogy a gyermekeket érintő ügyeket megfélemlítéstől mentes, a gyermek iránt érzékeny környezetben kell kezelni és az eljárás kezdete előtt a gyermekekkel meg kell ismertetni a bíróság vagy más létesítmény berendezését, elrendezését és a részt vevő tisztviselők személyét és szerepét. A gyermekek meghallgatásakor a bírónak, illetve más szakembernek lehetővé kell tenni, hogy a gyermek szülei vagy adott esetben egy általa választott személy elkísérje, kivéve, ha az érintett személy érdekellentétben áll a gyermekkel. A video- és hangfelvételt elfogadható vallomásként kell tekinteni. A gyermeket, amennyire csak lehet, óvni kell az olyan képekkel és információkkal szemben, amelyek ártalmasak lehetnek, ezért a bírónak ki kell kérnie más szakemberek, például pszichológusok, szociális munkások véleményét, mielőtt a gyermek elé tárná azokat a képeket, információkat, amelyek ártalmasak lehetnek számára. A gyermekek részvételével zajló bírósági tárgyalást a gyermek koncentrációs képességéhez kell igazítani: rendszeresen szünetet kell tartani, és a meghallgatások nem tarthatnak túl sokáig sem. Amennyire lehetséges a meghallgatásnak helyet adó helyiségekben gyermekbarát környezetet kell biztosítani. Javasolja továbbá, hogy a törvénnyel összeütközésbe került gyermekek számára szakértő bíróságokat vagy bírói tanácsokat, szakeljárásokat és szakintézményeket kell kialakítani. Ez jelentheti azt is, hogy a rendőrségen, a bíróságon és az ügyészségen belül hoznak létre szakosított egységeket. Ha egynél több meghallgatásra van szükség, azokat lehetőleg ugyanaz a személy végezze. A meghallgatások számát a lehető legkevesebbre kell csökkenteni. A gyermekkorú áldozat vagy tanú közvetlen kapcsolatát, szembesítését a feltételezett elkövetővel el

kell kerülni, kivéve, ha azt a gyermek kifejezetten kéri. Büntetőügyekben pedig biztosítani kell a gyermek számára, hogy vallomásakor a feltételezett elkövető ne legyen jelen.

Az irányelv szerint a *bírósági eljárás utáni* gyermekbarát igazságszolgáltatást azt jellemzi, hogy az ilyen eljárásban a gyermek képviselőjének megfelelő nyelvezettel el kell mondania és magyaráznia az adott határozatot és tájékoztatnia kell arról, hogy milyen intézkedéseket lehet tenni. A nemzeti hatóságoknak minden szükséges lépést meg kell tenniük annak érdekében, hogy elősegítsék a gyermekre vonatkozó, illetve őt érintő bírósági határozatok késedelem nélküli végrehajtását. Különleges egészségügyi szolgáltatást, megfelelő szociális és terápiás intervenciós programokat vagy eszközöket kell biztosítani az erőszak, a bántalmazás és más bűncselekmények áldozatainak lehetőleg ingyenesen és e szolgáltatások elérhetőségéről haladéktalanul, megfelelő módon tájékoztatni kell a gyermekeket és gondviselőiket. A törvénnyel összeütközésbe kerülő gyermekeket érintő intézkedéseknek és szankcióknak minden esetben építő jellegű és személyre szabott választ kell nyújtaniuk az elkövetett cselekményekre szem előtt tartva az arányosság elvét, a gyermek életkorát, testi és szellemi állapotát, fejlődését és az eset körülményeit. Biztosítani kell az oktatás, a szakmai képzés, a foglalkoztatás, a rehabilitáció és a beilleszkedés lehetőségét.

A fentiek alapján a gyermekbarát igazságszolgáltatás jellemzői elméletben különösen az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, a gyermek életkorának megfelelő gyors, az emberi méltóságot tiszteletben tartó, a gyermekjogokat elismerő és figyelembe vevő rendszer, melyben érvényre jut a gyermek joga az eljárásban való részvételre, az eljárás megértésére, a magán- és családi életének tiszteletben tartására és a méltóságára.

6. A gyermek pozíciói az igazságszolgáltatásban

Az EU gyermekjogi ütemterve szerint „a gyermekek sokféleképpen kerülhetnek kapcsolatba az igazságszolgáltatással, például ha a szüleik elválnak, vagy nem tudnak megegyezni a gyermek-elhelyezésről, amennyiben bűncselekményt követnek el vagy annak tanúivá, illetve áldozataivá válnak, vagy ha menedéket kérnek. Ha a gyermekek olyan igazságszolgáltatással kerülnek kapcsolatba, amely nem gyermekbarát, a jogukat számos korlátozás vagy sérelem érheti. A gyermekek akadályokba ütközhetnek jogi képviselőjük vagy bírósági meghallgatásuk tekintetében. Hasonlóképpen az is előfordulhat, hogy a gyermekek és képviselőik nem kapnak megfelelő tájékoztatást ahhoz, hogy élhessenek a jogaikkal, vagy megvédhessék érdekeiket a bírósági eljárás során. Felnőttként bánhatnak velük, anélkül hogy minden esetben megadnák számukra a szükségleteiknek és sebezhetőségüknek megfelelő biztosítékokat, és megtörténhet, hogy a

gyermek nehezen tudja feldolgozni ezt a helyzetet. A gyermek jogi érdekeinek magas szintű védelme szempontjából alapvető követelmény, hogy ténylegesen hozzáférjenek az igazságszolgáltatáshoz, és részt vegyenek a közigazgatási és a bírósági eljárásokban.”³⁴

Vagyis a gyerekek – ugyanúgy ahogyan a felnőttek – az eljárás során bármilyen pozícióba kerülhetnek, így lehetnek felek, terheltek, ügyfelek, tanúk, sértettek, egyéb érdekelték. Ugyanakkor a gyermekbarát igazságszolgáltatás nem jelenti azt, hogy a gyermek felé az eljáró hatóságnak részrehajlást kell tanúsítani, kedvezni kell, hanem „csupán” annyit jelent, hogy számára is ugyanazokat a jogokat kell biztosítani, mint a felnőttek számára, azzal, hogy az érintett gyermek számára érthetően, egyéniesítve tájékoztatást és lehetőséget kell adni, hogy a jogaival élhessen. Azokban az ügyekben pedig ahol nem fél, de érintett, meg kell vizsgálni az ő szempontjait is, hogy mi szolgálná leginkább a gyermek érzelmi, értelmi, erkölcsi és testi fejlődését. A gyermekbarát igazságszolgáltatás specialitását pedig éppen az adja, hogy a jogokat, valamint a jogokkal való élés lehetőségét nemcsak másképp – a gyermek számára érthető módon - kell tálni, hanem az eljárásban részt vevő hatóságoknál, bíróságoknál más szemléletmódot kell formálni, kialakítani azzal, hogy a gyermekre ne csak mint az eljárás passzív szereplőjére, vagy annak eredményét egyébként elviselő kívülállóra tekintsenek, hanem úgy, mint egy jogvédelemre szoruló, az eljárásban aktívan részt vevő szereplőre.

Polgári ügyekben a gyermekek leggyakrabban a családjogi viták során kerülnek kapcsolatba az igazságszolgáltatással. Így a szülők válása és a gyermek egyik szülőnél vagy másnál való elhelyezése esetén is biztosítani kell a gyermek jogainak érvényre juttatását, így pl. a kapcsolattartáshoz való jogát. A határon átnyúló ügyekben a gyermekek jogellenes külföldre vitele vagy az anyakönyvi okmányok nyilvántartásba vétele és elismerése iránti eljárások is gyakran költségesek és hosszadalmasak, ami az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésüket is megnehezítheti. A gyermekek sajnálatosan a büntetőeljárás során is kapcsolatba kerülhetnek az igazságszolgáltatással, úgy is mint elkövetők, vagy mint előzetes letartóztatásba vett és büntető elzárásban tartott, illetve a gyermekek gyakran veszélyeztetett tanúként vagy sértettként vesznek részt a büntetőeljárásokban. Nagyon fontos lenne olyan jogi és olyan gyakorlati szabályok alkotása, amivel a szükségtelen többszörös kihallgatások elkerülhetőek lennének.

Fontos szempont továbbá az is, hogy a gyermekek csoportja nem homogén csoport, nem lehet egyfelől és egyféleképpen közelíteni hozzájuk, gondolok itt arra, hogy különböző korcsoportokra más és más módszer, megközelítés, tájékoztatás, nyelvezet és környezet lehet alkalmas, úgy ahogy a

speciális csoportokra (pl. fogyatékkal élőkre) is. A gyermekbarát igazságszolgáltatásnak tehát a gyermekek csoportjának sokféleségét is figyelembe kell vennie.

III. A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulása Európában

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (továbbiakban: Alapjogi Ügynökség) az Európai Bizottsággal együttműködve 2015-ben összegyűjtötte és elemezte³⁵ a gyermekbarát igazságszolgáltatás és a gyermekjogok gyakorlati megvalósulását és érvényesülését az Európa Tanács Iránymutatását alapul véve. Az ügynökség tíz tagállam – Bulgária, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Horvátország, Lengyelország, Németország, Románia és Spanyolország - rendszerét vizsgálta mind az érintett szakemberek tapasztalatai, mind az eljárásokban részt vevő gyermekek tapasztalatai alapján. Megállapítása szerint az elmélet és a gyakorlat között jelentős különbséget lehet felfedezni nemcsak az egyes tagállamok között, hanem tagállamokon belül is.

1. A meghallgatáshoz való jog

Az Alapjogi Ügynökség vizsgálatában megállapította, hogy a meghallgatáshoz való jog érvényesüléséhez – amely elengedhetetlen a bírósági eljárásokban való tényleges részvételhez - a gyermek véleményének kikérése önmagában nem elég, mivel az érdemi részvételhez az kell, hogy a megfelelő hatóságok biztonságos, barátságos környezetet teremtsenek, alkalmas kikérdezési módszereket használjanak. Az ügynökség eredményei szerint a büntető eljárásokban gyakrabban hallgatják meg a gyermekeket, mint a polgári eljárásokban, amit azzal magyaráz, hogy a büntetőügyekben nagyobb szükség van a bizonyítékra, míg a polgári ügyekben a házasság felbontása és a szülői felügyelet iránti ügyekben nem követelik meg a gyermek részvételét az eljárásban. Továbbá megállapította, hogy a büntetőügyekben gyakrabban kerül sor videofelvétel készítésére és gyermekbarát meghallgató szobák használatára is. A megkérdezettek hangsúlyozták az érintett szakértők összehangolt munkájának fontosságát a gyerekeket érő negatív hatások csökkentése érdekében. Állításuk szerint a gyerekek nagyobb biztonságban érzik magukat, ha kevesebb a meghallgatás és azon kevesebb ember van jelen. A tagállamok szerint a bírósági eljárások traumatizálják a gyerekeket, annak ellenére, hogy az eljárásokban sikerült előrehaladást elérni az igazságszolgáltatás gyermekbarát jellegének erősítésében azzal, hogy szociális gondozó szakemberek nagyobb mértékű részvételét biztosították a bírósági eljárásokban, különösen a polgári

35 European Agency for Fundamental Rights: Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings, summary, 2015, fra.europa.eu/sites/.../fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_hu.pdf, 2017.május 2.

jogi meghallgatásokon. Az ügynökség vizsgálata szerint a gyermekekre szakosodott bíróságokkal rendelkező struktúrákban nagyobb valószínűséggel fordulnak elő gyermekbarát létesítmények és képzett gyermekspecialisták. A gyermek érettségi foka is döntő tényező annak meghatározásához, hogy hogyan vegyen részt a gyermek a bírósági eljárásban. Ugyanakkor a gyermek érettsége tekintetében nincs objektív fogalom meghatározás, jelenleg az egyes bírák saját megítélésük szerint értékelhetik a gyermek érettségének fokát. A gyermekeket ugyanakkor erre képzett szakembereknek kellene meghallgatnia. A hatóságoknak gondoskodnia kellene arról, hogy a gyermeket egy, a szüleitől független bizalmi személy támogassa a bírósági eljárás minden szakaszában, különös tekintettel a gyermek tájékoztatására és a meghallgatásra való felkészítésére. Néhány tagállam büntetőügyekben csak a rászorultaknak biztosít ingyenes jogi segítségnyújtást, míg polgári ügyekben minden ország válaszdói egybehangzóan a gyermekek jogi képviselőjének hiányáról számoltak be. Az eljárások hosszának csökkentése tekintetében a vizsgált tíz uniós tagállam közül hétben találtak rendelkezéseket az indokolatlan késedelem megelőzése érdekében a gyermekeket érintő büntető ügyekben, ugyanakkor a polgári ügyekben csak három tagállam kezelte gyorsított eljárásban a gyermekeket érintő eljárásokat bizonyos feltételek esetén.

Az Alapjogi Ügynökség szerint a tagállamoknak a gyermek meghallgatásához való jogának érvényesülése érdekében

1. biztosítaniuk kell a gyermek tényleges részvételét az eljárásban.
2. biztonságos, barátságos környezetet kell teremteniük a meghallgatás során.
3. alkalmas kikérdezési módszereket kell használniuk.
4. az ismételt meghallgatásokat lehetőleg vissza kell szorítani és ennek elkerülése érdekében videofelvétel meghallgatást kellene alkalmazniuk az államoknak a tárgyalás előtti zárt meghallgatásokon is, azzal, hogy ennek a felvételnek a jogilag elfogadható bizonyítéknak való minősítéséről gondoskodni kell.
5. amennyiben a tagállamok nem rendelkeznek gyermekekre szakosodott bíróságokkal, úgy létre kell hozniuk erre szakosodott struktúrát és olyan igazságügyi szakemberek rendszerét, akik kompetenciával rendelkeznek a gyermekek jogai és a gyermekbarát igazságszolgáltatás területén.
6. a gyermek érettsége tekintetében objektív fogalom meghatározás szükséges.
7. a büntető ügyekben intézkedéseket kell hozni a tekintetben, hogy a gyermek elkerülhesse a kapcsolatot a vádlottal vagy bármely más olyan személlyel, akit fenyegetőnek érez.
8. a polgári jogi eljárások esetében pedig mérlegelni kell a mediáció gyakoribb használatát a tárgyalás alternatívájaként.
9. növelni kell a képzett szakemberek jelenlétét a meghallgatásokon.

10. a szakemberek számára képzést kell biztosítani a gyermekbarát meghallgatási technikákról.
11. a jogi segítségnyújtást feltétel nélkül ingyenesen minden gyermek részére biztosítani kell.
12. az indokolatlan késedelem elkerülése érdekében rendelkezéseket kell hozni, továbbá meg kell határozniuk a gyermekek esetében megengedett kihallgatások és meghallgatások összesített számát mind a polgári, mind a büntető ügyekben.

Ugyanakkor a gyermek meghallgatása körében rámutatott az ügynökség egy-egy ország által folytatott követendő gyakorlatra is. Az „Egyesült Királyságban a gyermek- és családjogi bíróság tanácsadó és támogató szolgálatától gyámot rendel ki minden olyan gyermek mellé, aki polgári ügyben érintett fél, hogy a gyermek nevében folytassa az eljárást. A bíróság előtt a gyám jelenik meg a gyermek helyett, és az ő feladata, hogy közvetítse a gyermek kívánságait és érzéseit. Az is a gyám feladata, hogy a gyermeknek elmagyarázza a jogi eljárást, és folyamatosan tájékoztassa az ügy előrehaladásáról és végkimeneteléről. A gyám egy ügyvédet is kinevez, hogy biztosítsa a gyermek jogi képviseletét az úgynevezett „tandem” képviseleti modellben. Amennyiben a gyermek mindenképp felett álló érdekéről a gyám és a gyermek eltérő véleményen van, egy második ügyvéd külön képviselheti a gyermeket. Finnországban amennyiben a gyermek szülei összeférhetetlenség miatt nem léphetnek fel gyámként a jogi eljárásban, gyámot neveznek ki, hogy a bíróságon képviselje a gyermek mindenképp felett álló érdekét. Finnország néhány településén egy szociális munkást és egy jogi képviselőt is kinevezhetnek ügygondnoknak, és ez az együttműködési rendszer szintén „tandemmodell” néven vált ismertté.”³⁶

Az uniós tagállamoknak biztosítani kell, hogy a bírósági eljárásban részt vevő szakemberek minden esetben világos, gyermekbarát szabályokat és útmutatásokat kapjanak a gyermekek meghallgatásához. E körben az Egyesült Királyság igazságügy minisztériuma „iránymutatásokat dolgozott ki a gyermekkorú sértettek és tanúk kihallgatásához, mely az eljárások összes résztvevőjéhez szólnak, beleértve a rendőrséget, a felnőttekkel és a gyermekekkel foglalkozó szociális munkásokat, valamint a jogi szakma képviselőit. A gyermekek kihallgatásáról videofelvétel készülhet, és később ez helyettesítheti a gyermek elsődleges tanúvallomását. A skót kormány egy 2011-es kiadványban szintén iránymutatásokat készített a legjobb kihallgatási módszerekhez. Ezekben az iránymutatásokban összevont, videóra rögzített kihallgatást írnak elő, amelyet speciálisan felkészített rendőrök és szociális munkások bonyolítanak le. Az egyesített nyomozati kihallgatások lebonyolítására felkészített szociális munkások mellé rendőröket osztottak be, hogy ezzel megkönnyítsék a kihallgatási kérelmek gyors megválaszolását. Bár ezekről a kihallgatásokról is videofelvétel készül, az általános gyakorlat szerint a gyermek előszóban tesz

tanúvallomást. Finnországban a rendőrök és a pszichológusok is iránymutatások szerint járnak el a gyermekek meghallgatása és tájékoztatása során. Az iránymutatásokat a népjóléti és egészségügyi nemzeti kutató- és fejlesztőközpont állította össze. Finnországban emellett külön iránymutatások készültek azoknak a gyermekeknek a kihallgatásához, akik szexuális zaklatásnak és/vagy bántalmazásnak és tetteles bántalmazásnak estek áldozatul.”³⁷

2. A tájékoztatáshoz való jog

A tájékoztatás terén az Alapjogi Ügynökség szerint praktikusabb, ha az eljárás minden szakaszában kis, emészthető adagokban konkrét információkat kapnak a gyerekek, ami enyhítheti a gyermekek szorongását a fenyegetőnek érzékelt igazságszolgáltatási rendszertől. A szakemberek szerint a jól tájékozott gyerekeknek nagyobb az önbizalma, és az igazságügyi rendszerrel szemben is több bizalmat éreznek. A büntetőjogi eljárásokban az összes vizsgált uniós tagállam jogszabályai rendelkeznek a tájékoztatáshoz való jogról. Az interjúkból ugyanakkor az derült ki, hogy nagy különbségek vannak a gyermekek tájékoztatásában a tekintetben, hogy milyen információt kapnak, mikor és kitől. A tájékoztatáshoz való jogot a polgári jogi eljárások esetében kevésbé szabályozzák, így a jogi és szociális szakembereknek nagyobb a mozgásterük annak eldöntésében, hogy a gyermekkel mit és mikor közöljenek.

Az eljárásról általában elsőként a szülők kapnak információt, és gyakran elvárják tőlük, hogy elsődlegesen ők végezzék a tájékoztatást, és magyarázzák el az ügyet a gyermeküknek. A tájékoztatás tartalmát tekintve az igazságügyi területen dolgozó szakértők egyetértettek abban, hogy a gyermekeket tájékoztatni kell a jogaikról, az eljárások szakaszairól, hogy mire számítsanak a meghallgatásokon és milyen védőintézkedéseket vehetnek igénybe. Sok szakember foglalkozott azzal, hogyan lehet megtalálni a megfelelő egyensúlyt abban, hogy a gyermekek elég információt kapjanak és ugyanakkor ne terheljék túl őket. Ugyanis a konkrét, érthető információ enyhítheti a szorongást, a túl sok információ viszont növelheti. A vizsgálat során megkérdezett válaszadók szerint a gyermekek tájékoztatásán az eljárásokban lehetne javítani, azzal, hogy a tájékoztató anyag igazodik a gyermekek igényeihez, figyelembe veszi a korukat és érettségi fokukat, ezen kívül léteznek külön tájékoztató szolgáltatások, például a tárgyalást megelőző látogatások, amelyek által a gyermekek nagyobb biztonságban érzik magukat. A szakemberek túl általánosnak tartják a nemzeti kereteket, nincs rögzítve kinek, miről, hol, mikor és hogyan kell tájékoztatnia a gyermeket.

Az Alapjogi Ügynökség szerint mindegyik vizsgált tagállamban a bírósági határozatról szóló tájékoztatás bizonyult a leggyengébb elemnek. Ezen belül a gyermekek tájékoztatásának

kötelezettségével a polgári jog területén még kevesebbet foglalkoznak, mint a büntetőjog területén. A cselekvőképesség korhatárának elérése előtt a gyermekeket többnyire a szüleiken vagy jogi képviselőjükön keresztül tájékoztatják. A kutatás azt mutatja, hogy a gyermekek tájékoztatlanabbak a kelletténél, kivéve, ha kapcsolattartóként kirendelnek melléjük egy szakembert, aki az eljárás során tájékoztatja és felkészíti őket. A gyermekek és szüleik megfelelő tájékoztatása érdekében a támogató szolgálatoknak, különösen az áldozatokat és tanúkat segítő szolgálatoknak fontos szerepük van a tájékoztatásban, valamint a gyermek meghallgatásra való felkészítésében, továbbá abban, hogy végigkísérjék őket az eljárás során, ellenőrizzék, hogy megértik-e a történetet, és gondoskodjanak az általános védelmükről. A feladataikba tartozhat, hogy a tárgyalás előtt a gyermekkel ellátogassanak a bíróságra, hogy a gyermek megismerje a környezetet, továbbá az otthoni látogatások és a tárgyalás előtt, közben és után nyújtott támogatás. Annak ellenére, hogy a legtöbb tagállam kínál valamilyen támogató szolgálatot, általánosan az a vélemény – különösen a szociális szakemberek körében –, hogy ennél sokkal többet kellene tenni. Úgy tűnik, hogy azokban a tagállamokban, ahol a tájékoztatásra nem vonatkoznak kötelező követelmények, a támogató programok csak a súlyos esetekre és az egyes bűncselekménytípusokra koncentrálnak és elsősorban az áldozatokkal, nem a tanúkkal vagy a felekkel foglalkoznak. A gyermekek és szüleik gyakran nem is kapnak kellő felvilágosítást az igénybe vehető támogató szolgálatokról és ezért nem is tudnak velük élni.

Több ország gyermekbarát tájékoztatókat állított össze, amelyekben elmagyarázzák a jogi eljárást, a gyermekek jogait, az érintettek szerepét, a gyermekeknek szóló idézést, értesítéseket, valamint hogy mi fog történni a gyermekkel a bíróságon. Vannak olyan országok a vizsgáltak közül, ahol egyszerűen a felnőtteknek szánt anyagokat adják ki a gyermekeknek is.

A tájékoztatáshoz való jogot a nemzetközi és uniós kötelezettségek teljesítése érdekében is a tagállamoknak minden gyermek számára, minden bírósági eljárás esetében törvényi rendelkezésekkel kell garantálni. Ennek előmozdítása érdekében a tagállamoknak több intézkedést kell tenniük, így:

- 1.) mérlegelniük kellene az eljárásokban a pszichológusok és szociális szakemberek szerepének növelését és a gyermekekkel közölt információk kibővítését.
- 2.) létre kell hozni olyan támogató szolgálatokat, amelyeket a bírósági eljárásokban részt vevő gyermekek minden esetben igénybe vehetnek, az ilyen támogató szolgálatokról, igénybevételük módjáról tájékoztatni kell a gyermekeket, szüleiket vagy gyámjukat.

- 3.) el kell ismerni, hogy a szülők milyen fontos szerepet játszanak a gyermekek tájékoztatásában és támogatásában, és ezért segíteniük kell a szülők tudatosságának erősítésére és támogatására irányuló erőfeszítéseket.
- 4.) biztosítani kell, hogy a szakemberek világos szabályokat és útmutatásokat kapjanak a gyermekek tájékoztatásához. Ehhez az is szükséges, hogy a gyermekek tájékoztatását végző szakemberek megfelelő képzésben részesüljenek.
- 5.) fontolóra kellene venniük egy támogató személy kijelölését a gyermek mellé, aki megfelelően képzett és az eljárás minden szakaszában rendelkezésre áll, hogy közvetítsen a gyermek és a gyermekvédelmi szolgálatok, a rendőrök, bírák, ügyészek, ügyvédek és a szülők között. Az ügynökség szociális szakembereket jelöl meg, mivel a bírákhoz és más jogi szakemberekhez képest ők hosszabb távon, az eljárás előtt és után is tudják támogatni a gyermeket. Kapcsolattartó személy hiányában a tagállamoknak a különböző, tájékoztatási feladatokat végző szereplők érdemi egyeztetését kell biztosítani.
- 6.) A tagállamoknak világos, egységes eljárásokat kell kidolgozniuk annak érdekében, hogy a bírósági eljárásokban érintett gyermekek az egyenlő bánásmód jegyében gyermekbarát tájékoztatást kapjanak különféle formátumokban és csatornákon keresztül.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás jegyében a tájékoztatáshoz való jog megvalósulása érdekében az ügynökség több ígéretes gyakorlatra is rámutatott, így Franciaországban olyan kapcsolattartó pontokat hoztak létre, ahol a gyermekek szakosodott ügyvédekhez fordulhatnak tanácsért és felvilágosításért ingyenesen és titkosan előzetes időpont egyeztetés nélkül. Ezen túl forródrótot és iskolákban tartott figyelemfelhívó eseményeket is létrehoztak. Németországban az áldozatok védelméről szóló törvény szerint az áldozatokat tájékoztatni kell a jogerős ítéletről, és biztosítani kell számukra a betekintést a bírósági aktákba. Finnországban pedig a gyermekkorú áldozatokat tájékoztatni kell az eljárás kimeneteléről. A 15 évesnél fiatalabb áldozatok esetében az ítéletet a gyermek jogi képviselőjével vagy gyámjával közlik, melyről a jogi képviselőnek kell a gyermeket és a családját tájékoztatnia. Az Egyesült Királyságban a közvetítő segíthet a rendőrségi kihallgatás megtervezésében és lebonyolításában, írásbeli jelentést készíthet a bíróság részére a gyermek kommunikációs képességeiről, és tanácsokat adhat a gyermek meghallgatása során. A skót gyermekvédelmi igazgatóság szórólapot készített a gyermekek meghallgatásának rendszeréről és a benne játszott szerepükről korcsoportok szerint külön-külön az 5–8 éveseknek, a 8–12 éveseknek és a 13 év felettieknek. A szórólapok alapján a szociális munkás ezekre az anyagokra támaszkodva kezdi meg a beszélgetést a gyermekkel, elmondja, hogy mi fog történni a meghallgatáson, és válaszol a kérdésekre.

3. A védelemhez és a magánélethez való jog

A nemzetközi előírások egyértelműen kiemelten kezelik a bírósági eljárásokban érintett gyermekek védelmét, ugyanakkor szorgalmazzák a részvételüket az eljárásokban. Az összefoglaló szerint a vizsgált tagállamok túlnyomó többsége jelentős erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a büntetőügyekben érintett gyermekeket védelemben részesítse. Az igazságszolgáltatást érintő gyermekjogok közül talán ez valósul meg a legnagyobb mértékben. A gyermekek magánélethez való jogát a polgári jog is számos formában szabályozza. A gyermek magánélete akkor is veszélybe kerülhet, ha az ügy a média figyelmét felkelti. A nemzeti jogi szabályozások több intézkedéssel is védik a bírósági meghallgatások tekintetében a gyermekeket. A gyakorlatban azonban ezek az intézkedések esetlegesek, mivel a bírák megítélésétől függenek. Némelyik az áldozatokra kiterjed, de a tanúkra például már nem.

A magánélethez és a védelemhez való jog biztosítása érdekében a tagállamoknak

- 1.) gondoskodni kell arról, hogy a bírósági eljárásban érintett gyermekeket különleges védelmet igénylő személyként kezeljék figyelembe véve az életkorukat, az érettségi és megértési szintjüket. A gyermekvédelmi rendszereknek figyelembe kell venni a gyermekek sajátos szükségletein kívül azt is, hogy szexuális zaklatás vagy családon belüli erőszak áldozatai vagy szemtanúi, fogyatékkal élnek vagy migráns jogállásúak.
- 2.) eljárási biztosítékokat kell létrehozni, hogy az eljárásban érintett gyermekek az eljárás előtt, alatt és után minden esetben védelemben részesüljenek a sérelem, az esetleges újbóli trauma és az azonosítás elkerülése érdekében. A videofelvétel használatát általános gyakorlattá kell tenni a büntetőjogi eljárásokban, választhatóvá a polgári jogi eljárásokban. Az eljárásokban korlátozni kell a kihallgatások számát és a szakemberek jelenlétét, továbbá biztosítani kell a támogató szolgálatok és a hivatásos gyermekvédelmi személyek igénybevételének lehetőségét.
- 3.) az eljárás minden szakaszában biztosítaniuk kell a gyermekbarát környezetet és azt, hogy a bíróságok és rendőrkapitányságok megfelelő, gyermekbarát várótermekkel és külön bejárattal legyenek felszerelve.

Az Alapjogi Ügynökség követendő gyakorlatként az észtországi egyik áldozatsegítő központot hozza, ahol az épület hátulján külön bejáratot alakítottak ki a különösen traumatizált gyermekek részére. Finnországban a tárgyalótermek némelyike szintén külön bejárattal rendelkezik, és az Egyesült Királyságban is a bíróságoknál külön bejáratok és várószobák vannak.³⁸

4. A megkülönböztetés-mentességhez való jog

A diszkriminációval szembeni védelem terén a megkérdezett szakemberek kijelentették, hogy a megkülönböztetés-mentesség különösen fontos a fogyatékossgal élő vagy más nemzeti vagy etnikai háttérrel rendelkező gyermekek esetében. Azonban az erre vonatkozó rendelkezések ellenére a vizsgált országokban sok a probléma a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermekek tekintetében. Egyes országokban a roma gyermekekkel szembeni bánásmód, máshol az emberkereskedelem áldozatai hangsúlyosabbak. A válaszadók említették még a gyermekekkel kapcsolatba kerülő személyek szaktudásának hiányát és a helyszínek akadálymentesítésének hiányát. A válaszadók a szakértelem sokszínűségi kérdésekben tapasztalható hiányát is jelezték, ami ronthatja a szolgáltatások hozzáférhetőségén.

Az Alapjogi Ügynökség szerint a tagállamoknak e körben

- 1.) külön figyelmet kell fordítaniuk a különösen kiszolgáltatott helyzetben lévő, például mélyszegénységben élő vagy felnőtt hozzátartozóiktól elszakított migráns gyermekekre.
- 2.) biztosítani kell, hogy a megfelelő eljárási biztosítékok és a bírósági eljárásban való részvételük előtt, közben és után a gyermekek egyenlő bánásmódban részesüljenek.
- 3.) a szakemberek számára iránymutatásokat és protokollokat kell bevezetni.
- 4.) a bírósági eljárásokban érintett gyermekek támogatását külön iránymutatásokkal kell meghatározni és szabályozni, amibe beletartozik az érthető formában és nyelvezettal közölt, megfelelő információ, figyelembe véve a tolmácsolási és fordítási igényeket vagy a fizikai vagy más akadályokat.
- 5.) a tagállamoknak külön figyelmet kell fordítaniuk az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre és a szükséges jogi segítségnyújtás, jogi képviselő és támogatás biztosítására a különösen kiszolgáltatott helyzetben lévő gyermekek számára.

A vizsgált államok felhívták a figyelmet más módszerekre is, mint például a rendőrnők bevonására a szexuális zaklatásnak áldozatul esett lányok kihallgatásakor és az Egyesült Királyság ügyészei részére az értelmi fogyatékos személyek meghallgatásához készített iránymutatásokra, mint követendő gyakorlatra.

5. A gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének elve

A gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdeke a legtöbb vizsgált uniós tagállamban beépült a normatív rendszerbe, mégis a vizsgálat során a válaszadók többsége összetettnek és homályosnak értékelte a fogalom értelmezését, nem világos annak felismerése és értékelése. Bíralták a konkrét

meghatározás hiányát, mivel ez elmondásuk szerint manipulációhoz, szubjektivitáshoz és olyan döntésekhez vezethet, amelyek valójában nem védik a gyermekek jogait. A szakemberek arra is kitértek, hogy nincsenek eszközök annak meghatározására, felmérésére, hogy a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének hogyan lehet eleget tenni. A jogi rendelkezésekben ezért azt is elő kellene írni, hogy a határozatban indokolják meg, hogy mit tekintettek a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének, ez min alapult és a gyermek érdekeit hogyan állították szembe más szempontokkal.

6. A szakemberek képzése

A jelentés szerint a megkérdezett szakemberek körében alacsony volt az Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatásának ismertsége. A szakembereknek továbbá képzésben kellene részesülniük a gyermekek szükségletei és jogai, a kommunikációs technikák és a gyermekbarát eljárások témájában, figyelembe véve az életkor és a személyes körülmények különbségeit. A megkérdezett szakemberek körülbelül kétharmada vett részt képzési programokban, ezen belül a szociális szakemberek körében nagyobb volt a képzés valószínűsége, mint a jogi szakembereknél. Néhány tagállamban annak ellenére, hogy több sikeres képzési program működik, egyáltalán nem lehet ezekhez hozzájutni. A szakemberek közül sokan javasoltak például a bírák számára több képzést a gyermekekkel való kommunikáció témájában, a szociális szakembereknek pedig több jogi témájú képzést. A szakemberek kijelentették továbbá, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatási technikák sikere számos tényezőtől függ, köztük a személyiségtől, a szülői léttől és az együttműködéstől. Sokak szerint a gyermekekkel foglalkozó igazságszolgáltatási rendszeren belül az összes szakterületen probléma, hogy hiányzik a szakosodás, és nincs megfelelő képzés a gyermekek kezeléséről.

A tagállamoknak így tehát a képzés terén is teendője van a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítása terén, vagyis biztosítaniuk kell, hogy a gyermekekkel foglalkozó szakemberek kötelező képzést kapjanak a gyermekjogok, a gyermekekkel való kommunikáció és a gyermekeket érintő jogszabályok témájáról. Ebbe nemcsak a bírák és ügyészek tartoznak bele, hanem az első vonalban dolgozó gyakorló szakemberek is, mint a rendőrök és a bírósági személyzet. A tanfolyamokat országos szinten kell megszervezni. Ösztönözni kell az ígéretes módszerek tagállamokon belüli és tagállamok közötti megosztását.

Ezen a területen is talált ígéretes gyakorlatot az összefoglaló, így Finnországban a gyermekek meghallgatását végző rendőrségi és egészségügyi dolgozók egyéves interdiszciplináris kihallgatási képzési programban vehetnek részt. Horvátországban a rendőröknek szintén részt kell venniük egy

három hónapos képzési programban. A képzés elvégzésekor bizonyítványt kapnak, és ettől kezdve jogosultak aláírni a gyermekeket érintő ügyekről szóló rendőrségi jelentéseket.

7. Multidisziplináris együttműködés

A szakmai együttműködés ösztönzésére sok országban formális megállapodások is születtek, ugyanakkor a multidisziplináris együttműködés legnagyobb része informális alapon, személyes hálózatokra és kapcsolatokra támaszkodva zajlik. Az ilyen rendszerek nagyrészt hiányoznak az uniós tagállamokban. A vizsgált országok szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatáshoz a különféle érintett szakembereknek feltétlenül egyeztetni és együttműködni kell az egész eljárás során. Álláspontjuk szerint nincsenek szakmai egyeztetési mechanizmusok, a módszereket nem hangolják össze és az eljárások késedelmet szenvednek. Ezért az uniós tagállamoknak támogatniuk kell az intézményi együttműködést és a multidisziplináris szemléletet azzal is, hogy finanszírozást kell biztosítaniuk a kapcsolódó tanfolyamokhoz.

Németországban müncheni modell néven iránymutatásokat adtak ki a büntető és polgári vizsgálatokhoz, hogy elkerüljék a gyermekek többszörös meghallgatását, különösen a családon belüli erőszak és szexuális zaklatás eseteiben. Ennek érdekében a gyermekek meghallgatásáról kötelezően videofelvétel készül és ez a felvétel kerül továbbadásra a gyermekvédelmi szolgálatoknak és a nyomozóknak. Franciaországban az ország különböző pontjain mintegy 50 speciális orvosi és jogi egységet hoztak létre a kórházakban, amelyek gyakran már a helyszínen, közvetlenül a vizsgálatok után összekapcsolják a családot és a gyermeket az áldozatsegítő szervezetekkel. A gyermekek meghallgatását, az orvosi és pszichológiai vizsgálatokat szintén összecsoportosítják.

8. Ismételt kutatás a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülésének alakulásáról

Az Alapjogi Ügynökség 2017 februárjában egy újabb összegzést³⁹ készített a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülésének alakulásáról az Európai Unióban. A jelentés szerint a korábbi vizsgálat megállapításai tíz uniós tagállam szakemberei (570 bíró, ügyész, ügyvéd, pszichológus, szociális munkás és rendőr) által adott válaszaik, míg a 2017-es jelentés 392 igazságszolgáltatási eljárásban részt vett gyermekek válaszaik alapulnak. Ugyanúgy, ahogy a 2015-ben végzett vizsgálat a jelen legfrissebb jelentés is a tagállamok számára különböző cselekvési terveket javasol. E szerint a tagállamoknak ki kellene dolgozniuk egy munkatervet, amely figyelembe veszi a többi tagállam

39 European Agency for Fundamental Rights: Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties, summary, 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-childrens-view>, 2017. május 2.

ígéretes gyakorlatát, amit a gyermekekkel kapcsolatba kerülő eljárások résztvevőivel meg kell osztani. Ugyanazokat az eljárási garanciákat, amelyek a gyermekeket védik büntetőügyekben a polgári eljárásokban is be kell vezetni – különös figyelemmel azokra az eljárásokban ahol a gyermek mindkét eljárásban érintett (pl. szülői felügyelet és családon belüli erőszak iránti eljárások), elkerülve azokat az anomáliákat, hogy a gyermek a büntetőügyben részesülhet abban, hogy a bántalmazójával (pl. szülő) ne találkozzon, a polgári ügyben pedig nem élhet ezzel a lehetőséggel. A szükségtelenül ismételt meghallgatások csökkentésére még mindig nem került sor kellő mértékben, a videofelvételre vett előzetes meghallgatás és annak további eljárásokban való bizonyítékként való elfogadása sem ment foganatba még. Ezt továbbra is szorgalmazza az ügynökség. A meghallgatáson jelen levő személyek körét is előzetesen meg kell beszélni a kiskorúval és előzetes megfontolás tárgyává tenni a gyermek legfőbb érdekének megfelelően. A tagállamoknak a gyermek érettségi foka és annak vizsgálata tekintetében tisztább és objektívebb fogalmat és kritériumrendszert kell kidolgozni. A gyermekek meghallgatásához a szakembereket világos és részletes iránymutatással kell ellátni. A jelentés fenntartotta azt a korábbi véleményét is, hogy szükséges és hasznos a gyerekekkel foglalkozó szakosodott bíróságok, struktúrák létrehozása és működtetése, ugyanúgy ahogy a meghallgatások gyermekbarát környezetben való tartása is, gondolva a gyermekbarát meghallgató szobákra és a várakozó helyiségekre. Felhívta ismét a figyelmet arra, hogy a gyerekeknek ingyenes jogsegélyt kell biztosítani, beleértve a megfelelő gyermekjogi szaktudással rendelkező ingyenes jogi képviseltet is. Az eljárások elhúzódása még mindig probléma, a meghallgatások maximális száma sem került meghatározásra a büntető és polgári ügyekben. Ugyanígy a támogató szervezetek biztosítása sem történt meg, ez továbbra is követelmény a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósításához. A védelemhez és magánélethez való jogok biztosítása továbbra is feladat, is itt további intézkedéseket vár el a tagállamoktól az Európai Unió. A gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének való megfelelés érdekében a tagállamoknak egy érthető, tiszta szempontrendszert is ki kell dolgozniuk, amely alapján a jogalkalmazók beazonosítják és vizsgálhatják a különböző érdekeket. Nagy hangsúlyt fektet ez a vizsgálat is a szakemberek képzésére, és ennek biztosítását és a források hozzárendelését a tagállamok – szükség esetén – az EU feladatává teszi.

Mindkét jelentésben ismertettek szerint még hosszú az út a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához az Európai Unióban. Ugyanakkor az Alapjogi Ügynökség munkája rámutatott a gyakorlatban előforduló jelentős különbségekre az egyes tagállamok között, és arra is, hogy a gyermekek nem kapnak kellő támogatást, amikor büntető- vagy polgári jogi eljárásban vesznek részt. Rámutatott továbbá jó pár olyan gyakorlatra is, amely már elindult az igazságszolgáltatásnak

a tényleges gyermekbaráttá tétele útján s amelynek tagállamok közötti megosztásával az igazságszolgáltatás egyre gyerekbarátabbá válhat.

9. Magyarország

Magyarországon az igazságszolgáltatási rendszerek gyermekbaráttá tétele során a jogalkotó 2012-től tette meg az első lépéseket az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá tételét törvénymódosító csomagokkal, gyermekbarát mechanizmusok kidolgozásával, gyermekbarát tájékoztatások elindításával és a gyermekmeghallgató szobák kiépítésével.

Az alapvető jogok biztosa az AJB-3070/2012. számú ügyben⁴⁰ vizsgálta a gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó nemzetközi kötelezettségek hazai érvényesülését. Ennek körében az ombudsman megkereste a közigazgatási és igazságügyi minisztert, a rákospalotai, a budapesti, debreceni, aszódi javítóintézetek, a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteinek (Tököl, Kecskemét, Pécs és Szirmabesenyő) vezetőit, valamint több civil szervezetet (Magyar Helsinki Bizottság, Társaság a Szabadságjogokért, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, Eszter Közhasznú Alapítvány, Váltó-sáv Alapítvány).

Az ombudsman az Európa Tanácsi Iránymutatásban meghatározottak érvényesülésének vizsgálata körében *általános elemek* tekintetében megállapította, hogy a fiatalkorúak szabálysértési elzárása, a büntethetőségi korhatár bizonyos esetekben 12 évre történő leszállítása továbbá az iskolakerülés rendészeti eszközökkel történő akadályozása nem felel meg a gyermekbarát igazságszolgáltatásnak, nem szolgálja a gyermek legfőbb érdekét sem és sértik a nemzetközi előírásokat.

A speciális elemek tekintetében a *multidiszciplináris megközelítés* vonatkozásában végzett vizsgálata során megállapította, hogy a különböző szakmákban dolgozók „nem beszélnek azonos nyelven, nem értik egymás szakzsargonját, nem képesek holisztikusan gondolkodni.”⁴¹ A biztos álláspontja szerint elengedhetetlen a multidiszciplináris közös értékelési keretrendszer kialakítása a gyermekekkel foglalkozó szakemberek, így a jogászok, pszichológusok, rendőrök, szociális munkások számára.

Az *interdiszciplináris képzés* tekintetében hivatkozik a biztos a BH 1981.272. bírósági határozatra, valamint a büntetőeljárás azon elvére, miszerint a fiatalkorúval szemben az eljárást az életkori

40 Az alapvető jogok biztosának jelentése AJB-3070/2012. számú ügyben, <http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalasok>, 2017. május 2.

41 ABJ-3070/2012. számú jelentés, im. 42. o.

sajátosságainak figyelembevételével, és úgy kell lefolytatni, hogy az elősegítse a fiatalkorúnak a törvények iránti tiszteletét. A biztos álláspontja szerint ehhez a fiatalkorúakra jellemző pszichológiai, lélektani, szociológiai és kognitív jellemzőkkel kapcsolatos felkészültség is szükséges. A biztos által megkérdezett javítóintézetek és büntetésvégrehajtási-intézetek többsége nem tartja elégségesnek a gyermekbarát igazságszolgáltatással kapcsolatos képzéseket. Ha mégis van képzés az is csak konferenciák keretein belül lehetséges, miközben szükség lenne a tréning típusú képzésekre, melyek konkrét esetek feldolgozásán keresztül nyújtanak a gyakorlatban jól hasznosítható ismereteket. A jelentés rögzíti, hogy a Magyar Bíróképző Akadémia 2012-es oktatási tervében szerepelnek tematikus képzések, de interdiszciplinárisnak a képzések közül csupán egy mondható, a többi képzés jellemzően jogi jellegű. Ugyanezt állapította meg az Ügyészképző oktatási tervéről is. Aggályosnak tartja, hogy 2011. szeptember 1-jével megszűnt a korábban a fiatalkorúak ügyeiben eljáró tanácsok kizárólagos illetékessége, amely azzal járt, hogy a fiatalkorúak ügyeiben addig tapasztalatot nem szerzett szakembereknek kell ezen a területen dolgozniuk és megszűnt a tapasztalat-átadási mechanizmus is. A rendőri képzés tekintetében csak a családon belüli erőszak és áldozatvédelem témákban ismertetett képzés tűnt interdiszciplinárisnak, itt az előadások rövid időtartama jelentett problémát. A biztos megállapítása szerint az interdiszciplináris képzés hiányosnak mondható a gyermekekkel foglalkozó szakemberek körében.

A gyermek tájékoztatáshoz való jogának érvényesülése tekintetében a civil szervezetek és egyes javítóintézetek beszámolóit szerint a bírósági eljárás során kapott tájékoztatások nem a gyermek életkorának figyelembevételével történnek, formálisak, nem győződnek meg arról, hogy a gyermek valóban érti-e a tájékoztatást, továbbá a szakemberek nem ismerik az egyes gyermekcsoportok kognitív képességeit, pszichés jellemzőit, nincsenek felkészülve arra, hogy miként beszéljenek a gyermekekkel.

A gyermek magánéletének, személyes adatainak nyilvánosságtól való védelme szerint a médiában nem lehet olyan adatot közzétenni, amelyből megállapítható a gyermek személyazonossága. A biztos álláspontja szerint a jogi szabályozás megfelelő, továbbá kitért az ORTT 2003-as ajánlására, amit az ORTT a médiumok számára adott ki a fiatalkorúak és gyermekek médiabeli megjelenítése, szerepeltetése vonatkozásában. A biztos azonban azt is megállapította, hogy az ajánlás és a szabályozás ellenére a Médiatanács több olyan ügygel is foglalkozik, amely olyan kiskorúak bemutatásával vagy megnyilatkoztatásával kapcsolatos, amelyekben az emberi méltóságot súlyosan megsértették.

A gyermek *másodlagos viktimizációtól való védelme* tekintetében a biztos egyrészt rámutatott arra, hogy ennek a fogalmával a megkeresettek nem feltétlenül voltak tisztában, ami már önmagában problémás. A válaszadók ugyanakkor a gyermekpszichiátriai és gyermekpszichológiai ellátás hiányosságait, a bántalmazásos ügyekben a sértettek ellátatlanságát említették meg. A biztos emellett a korábbi vizsgálataira utalva⁴² a gyermekvédelmi jelzőrendszer működésének hiányosságait jelezte. A gyermek meghallgatására vonatkozóan kifejtette, hogy nincs olyan módszertani útmutató vagy képzési rendszer, ami az igazságszolgáltatási szakembereknek megfelelő tájékoztatást adna arról, hogy hogyan lehet, kell egy gyermeket az ő legfőbb (mindenek felett álló) érdekének és szükségleteinek szem előtt tartásával meghallgatni. Hiányoznak továbbá a gyermekkel az eljárásokban kapcsolatba kerülő szakértők egységes szakmai protokolljai és képzései is.

A *gyermek jogi képviselő* tekintetében több megkérdezett arról számolt be, hogy a fiatalok gyakran elégedetlenek kirendelt védőikkel, a kirendelt védők nem minden esetben képviselik a fiatalok valódi érdekeit, gyakran meg sem jelennek a tárgyalásokon, nehezen érhetőek el. A biztos szerint a kirendelt védői rendszer jelen formájában nem tölti be a törvény által előírt feladatát, utalva arra is, hogy a kirendelést – a bíróságon kívül – a vád oldalán álló hatóságok intézik, amely lehetőséget ad arra, hogy a nyomozó hatóság és a védő között függőségi viszony alakuljon ki. További szempont, hogy az ügyvédek egy része a kirendelésekből kénytelen megélni.

A bírósági eljáráson kívüli *alternatív megoldások alkalmazása* tekintetében utalt a mediációról szóló AJB-2986/2012. számú jelentésére.⁴³ A biztos e körben jelezte a helyreállító igazságszolgáltatás elemeinek hiányát a szabálysértési eljárásokban.

A gyermek *meghallgatáshoz, véleménynyilvánításhoz való jogának* érvényesülése, valamint a gyermekbarát kommunikáció, a gyermek meghallgatásának módszerei, eszközei, és környezete tekintetében megállapította a biztos, hogy a meghallgatáshoz való jogot a hatályos eljárási szabályok is előírják. Ugyanakkor a családjogi törvény szerint, ha a gyermek nem töltötte be a 14. életévet, az ügy jellegétől és a gyermek fejlettségétől függ, hogy meghallgatja-e a bíróság, amely rendelkezés nemzetközi szinten ellentétes a 2201/2003. EK rendelet 23. cikkével, mely szerint az egyik tagállamban hozott, a szülői felelősséget érintő határozat a másik tagállamban nem ismerhető el, ha a határozatot úgy hozták meg, hogy nem adtak lehetőséget a gyermek meghallgatására,

42 Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2227/2010. számú ügyben és a 3091/2012. számú ügyben, <http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalások>, 2017. május 2.

43 Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2986/2012. számú ügyben, <http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalások>, 2017. május 2.

megsértve ezzel annak a tagállamnak az eljárási alapelveit, ahol az elismerést kérik. Szakértők véleménye szerint ugyanakkor nem a véleménynyilvánításhoz való jog sérelme jelenti a legfőbb problémát, hanem ennek a jognak bizonyos esetekben – többszöri vallomástétel formájában – kötelezettségként való megjelenése. A többszöri meghallgatás elkerülése érdekében is döntöttek a gyermekmeghallgató szobák kialakításáról, amely a rendőrségre, nyomozó hatóságra vonatkozik, a bíróságot viszont nem kötelezi jogszabály a felvételek igénybevételére, a rögzített anyag bizonyítékként való elfogadására, vagyis ez nem garantálja, hogy az eljárás során nem hallgatják meg újra a gyermeket. A gyermekmeghallgató szobákat a rendőrségi kihallgatás során használják, a bíróság, az ügyészség, az orvos, a pszichológus nem itt hallgatja meg a gyermeket. A gyermekbarát nyelvezettel és a gyermekbarát kérdezési technikákkal kapcsolatos képzések tekintetében a bíróságok vonatkozásában két releváns képzést talált a biztos a 2012-es évre, míg a KIM tájékoztatása szerint a rendőrség nem alkalmaz egységes gyermekbarát kérdezési technikát. Szakértők véleménye szerint a szakemberek nem rendelkeznek kellő ismeretekkel, képzettséggel a gyermek kihallgatásához, nincsenek tisztában a gyermekek szükségleteivel és a meghallgatásokra vonatkozóan nincs megfelelő módszertani útmutató vagy képzési rendszer.

A gyermeket érintő *eljárások gyors lefolytatása*, a sürgősség és a soron kívüliség elvének érvényesülése tekintetében a hatályos eljárási jogszabályok előírják a soron kívüliséget, vagy a sürgősség elvét alkalmazzák. A jogi szabályozás érvényesülésével kapcsolatban azonban a szakemberek kifogásolják az elhúzódó eljárásokat. A fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteitől és a javítóintézetektől kapott válaszok arról számoltak be a jelentés szerint, hogy a fiatalok esetében jellemzően nem valósul meg a soron kívüliség, egyes eljárások akár éveket is elhúzódnak. A biztos felhívta a figyelmet arra, hogy a fiatalkorúak különbíráskodása megszüntetésének egyik indoka az volt, hogy gyorsítsák az eljárásokat, azonban az eljárási idő rövidítését nem lehet a szakszerűség rovására megvalósítani. A kísérő nélküli kiskorúak menekültügyi eljárásában a Magyar Helsinki Bizottság tapasztalatai szerint⁴⁴ a rövidebb határidőt a hatóságok rendszerint betartják, ám ennek ellenére az eljárások 4-5 hónapig is elhúzódhatnak. A biztos ugyanakkor kitért arra is, hogy vannak ügyek, amelyekben viszont nem lehet tartani a soron kívüliséget, így a kapcsolattartás végrehajtására vonatkozó, a gyámhatóság rendelkezésére álló ügyintézési határidőt tekintve, vagy ellenkezőleg, az önálló bírósági végrehajtó számára például nem ír elő a jogszabály a gyermek átadására irányuló végrehajtási eljárásban soron kívüliséget.

A gyermeket érintő *bírósági határozatok végrehajtása* tekintetében a biztos utalt az ESZTER Alapítvány jelzésére,⁴⁵ mely szerint problémát jelentenek a végrehajtásban résztvevő szakemberek

44 ABJ-3070/2012. számú jelentés, im. 56. o.

45 ABJ 3070/2012 jelentés, im. 57. o.

felkészültségének hiányosságai, így a végrehajtók és a végrehajtásban közreműködő rendőrök nem rendelkeznek információval és tudással a gyermekek helyzetéről, szükségleteiről. Ezért fordulhatnak elő olyan visszasságok a végrehajtás során, mint például bilincshasználat, és fizikai erőszak a gyermekek vonatkozásában.

A *bűncselekmények áldozatainak rehabilitációja* tekintetében a megkeresett civil szervezetek egyöntetűen problémaként jelezték a biztosnak a pszichoterápiás ellátáshoz való hozzáférés hiányát. Elégtelen a gyermekpszichológusok, a megfelelő tapasztalattal és felkészültséggel rendelkező pszichológusok, krízisellátással foglalkozó szakemberek száma és területi ellátása, tekintve, hogy az elérhetőségük nem biztosított az ország minden részén. A biztos továbbá hivatkozott az OKRI-nak az Áldozatsegítő Szolgálat hatékonyság-vizsgálatával kapcsolatos kutatási beszámolójára, melyben azt is részletezték, hogy az ügyintézők nem tudják biztosítani a pszichikai és mentális áldozatvédelemmel kapcsolatos feladatokat felkészültség hiányában és a jogi munkatársak mellett szociális munkás és pszichológus foglalkoztatására is szükség lenne. Más civil szervezetek is az áldozatsegítő szolgálatok felkészületlenségét tapasztalták a kiskorú áldozatok támogatása területén, amelyet a minisztérium is megerősített, kijelentve, hogy az áldozatsegítést elsősorban felnőttek anyagi kárpótlásaként értelmezik. A biztos hivatkozott egy korábbi jelentésére,⁴⁶ melyben rámutatott arra, hogy nincs gyermek-specifikus áldozatvédelem Magyarországon.

Az ingyenes és kötelező *rehabilitációs és reintegrációs programok* tekintetében a visszajelzések szerint a javítóintézetek számtalan reintegrációs programot valósítanak meg mindennapi munkájuk során, ugyanígy a büntetés-végrehajtási intézetek a civil szervezetekkel való együttműködésük során és pszichológus munkatársak segítségével. A minisztérium ugyanakkor a forráshiánnyal indokolta, hogy a reintegrációs programok nem elég széles körben állnak rendelkezésre.

A *gyermekbarát igazságszolgáltatás rendszeres monitorozása* tekintetében a büntetés végrehajtási intézetek és a javítóintézetek a törvényben előírt ügyészi kontrollt, valamint a jogvédő intézmények vizsgálati lehetőségét említették a biztosnak. A minisztérium arról tájékoztatta a biztost, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatást komplex módon vizsgáló monitoring rendszer jelenleg nem működik, de annak létrehozását támogatják.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósításán az Országos Bírósági Hivatal is munkálkodott. E körben az OBH Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoportja a tevékenységéről az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában rendezett nemzetközi konferencián számolt be 2012-ben és

⁴⁶ Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2617/2012. számú ügyben, <http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalások>, 2017. május 2.

tanulmány formájában összegezte⁴⁷. A munkacsoport foglalkozott a büntetőügyek vonatkozásában a szervezeten is elkülönült fiatakorúak bíróságával, az áldozatvédelemmel, a helyreállító igazságszolgáltatással és a mediációval. A gyermekkorú sértettek, illetve a tanúk esetében a kihallgatásra, az életkornak megfelelő tájékoztatásra, a jogokról történő felvilágosításra helyezte a munkacsoport a hangsúlyt. Célja, hogy a gyermek ne csak passzív alanya, hanem résztvevője is legyen mindazoknak az ügyeknek, amelyekben érintett. Legnagyobb hangsúlyt a gyermekekkel foglalkozó szakemberek képzésére helyezte utalva arra, hogy ez valamennyi nemzetközi dokumentumban kiemelt cél, míg hazánkban a képzés utólagos és önkéntes. Felvetette azt is, hogy fiatakorúak ügyeit az OBH Elnöke által kijelölt bíró tárgyalja, ami nincs kötve speciális szakmai képzettséghez, képesítéshez. A munkacsoport szerint a gyermekekkel foglalkozóknak rendelkeznie kell gyermekpszichológiai ismeretekkel, kihallgatási technikákkal, a gyermekvédelem eszközeiről ismerettel. Hangsúlyos területként az eljárások elhúzódását, a büntethetőségi korhatár bizonyos bűncselekmények esetén 12 évre való leszállítását említette, valamint kiemelte a kiskorúak áldozati szerepét, amikor a büntetőeljárásban sértettként, illetve sértett tanúként szerepelnek, mert ennek jogi szabályozása is hiányos és változtatásra szorul a gyakorlat is. Kifejti, hogy ha a kiskorúak meghallgatás tekintetében teljesíteni akarják az Iránymutatásban foglalt követelményt, akkor nagyobb segítséget kell nyújtani a büntető eljárásban szereplő kiskorú tanúknak a jognyilatkozatok megtételében is, és felmerül a pártfogó ügyvéd kirendelésének lehetősége. Az eljárási törvény szerint a kiskorút csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha vallomása más bizonyítékkal nem pótolható. A kiskorú tanúkkal kapcsolatos legfontosabb feladatának a másodlagos viktimizáció elkerülését tekinti. E tekintetben javasolja, hogy a 14. év alatti kiskorút csak a nyomozási bíró hallgassa ki, tehát az ügyész kötelezően indítványozza azt. A meghallgatáson szükség szerint legyen jelen pszichológus, gyermekpszichológus, aki felügyeli és esetleg segíti is a gyermek életkorához, fejlettségi szintjéhez igazodó kérdés feltevéseket, készüljön videofelvétel a meghallgatásról, amely teljes értékű, hitelt érdemlő bizonyítékként felhasználható a bírósági eljárásban is, továbbá a szaktanácsadót a bíróság tanúként hallgatja meg, ezzel is kiváltva a kiskorú ismételt kihallgatását. A tanulmány szerint „a tárgyi feltételek biztosítása mit sem ér akkor, ha a gyermekkorúak meghallgatását nem kellő empátiával, illetve szakértelemmel rendelkező személyek végzik. A gyermek tisztelete megkívánja - különösen akkor, amikor bűncselekmény áldozata -, hogy éreztessük vele, a vallomása fontos a bíróság számára. Sokszor az is feladat, hogy oldjuk a gyermek büntudatát, mert gyakran magukat tartják felelősnek a sérelmükre elkövetett bűncselekmény miatt. Győzzük meg arról, hogy a felnőttek dolga őt megvédeni, és bízson abban, hogy a hatóság az ő

47 Dr. Frech Ágnes: Az Országos Bírósági Hivatal Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoportjának tevékenysége – kérdések és új irányok, http://birosag.hu/sites/default/files/ombudsmanni_eloadas.pdf, 2017. május 2.

érdekében jár el és folytatja le az eljárást.”⁴⁸ A munkacsoport javaslatai között szerepel az is, hogy élni kellene a hatályos törvényben szereplő lehetőségekkel így pl. zártcélú távközlő hálózat útján, vagy a kiskorú lakóhelyén, tartózkodási helyén történő meghallgatással.

Az OBH 2015-ben is kiemelten foglalkozott a gyermekközpontú igazságszolgáltatással. Továbbra is kiemelten kezeli a szakemberek folyamatos képzését. Közleménye szerint „2015. november 17-én Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás címmel országos konferencia került megrendezésre. A Fővárosi Törvényszék területén eljáró családjogi bírák intenzív családjogi képzésen vettek részt 2015-ben februártól decemberig havi egy alkalommal. A képzés érintette a nemzetközi családjogot, a gyermekek meghallgatását és a családon belüli erőszak felismerését és kezelését is. Ez a sorozat az országos képzési modulok kialakításánál mintaként szolgál majd.”⁴⁹ Az OBH a kiskorúak megfelelő tájékoztatásának érdekében a www.birosag.hu internetes oldalon a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás almenüjét létrehozta, ahová a gyermekeknek szóló tájékoztató anyagokat töltöttek fel.

A Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Munkacsoport 2016-ban is folytatta a munkát, egyik legfontosabb célkitűzéséül a családon belüli erőszakkal kapcsolatos ügyek szakszerű intézését tűzte ki. A célkitűzései közül a családjogi bírák kötelező képzési rendjét dolgozta ki, országos konferenciára került sor 2016. november 7-én a Magyar Igazságügyi Akadémián, amelynek fókuszában a családon belüli erőszak és a bántalmazott gyermek állt. A büntetőeljárás kodifikáció során a munkacsoport véleményezte a kódexet. Ezen túl áttekintette a munkacsoport a gyermekvédelmi törvényt, módosítási javaslatokat készített. További tájékoztató anyagokat készített gyermekek részére eljárási jogaikról és az említett internetes felületen hozzáférhetővé tette. Kézikönyvet dolgozott ki a 18 éven aluli gyermekek jogairól a polgári és a büntető eljárásokban.

A Munkacsoport 2017. évre célul tűzte ki a családjogi bírák régiókban megvalósuló országos képzését az Ítéltáblák területén és a Magyar Igazságügyi Akadémián, a fiatalok ügyeit tárgyaló bírák kötelező képzésének pilot program keretében történő megvalósítását, bírák ösztönzését a gyermek meghallgató szobák használatára, a koordinátori és a szakmai hálózat aktivizálását, a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás éves konferencia megszervezését.

A bíróságok - bár jogszabály nem kötelezi rá őket – kiépítették és alkalmazzák a gyermekmeghallgató szobákat. Jelenleg eljutottak odáig, hogy minden törvényszéken működik

48 Dr. Frech Ágnes, im. 5.o.

49 Országos Bírósági Hivatal: Tovább folytatódik a gyermekközpontú igazságszolgáltatás program, <http://kpintra.justice.hu/hirek/20160512/belso-hir/tovabb-folytatodik-gyermekkozpontu-igazsagszolgáltatás-program>, 2017. május 2.

gyermekmeghallgató szoba, amelyeket pszichológusok segítségével rendeztek be. A továbbiakban is szerveznek képzéseket jelenleg a családjogi bírácoknak kötelező képzést, mely két szakmai és két érzékenyítő nappól állt.⁵⁰

IV. Összegzés

A fentiek alapján áttekintve a gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi és hazai szabályozását, továbbá annak európai és hazai érvényesülését megállapíthatjuk, hogy az elképzelésekhez képest az igazságszolgáltatásban a gyermekek jogainak maradéktalan érvényesülése még szinte gyerekcipőben jár. Elindult a gyermekbarát szemlélet tudatosítása, a jogalkotók megtették a kezdeti lépéseket, de ez önmagában még kevés. A gyakorlatban előforduló az Alapjogi Ügynökség és a alapvető jogok biztosa által megállapított és fentebb ismertetett visszasságok a gyakorlatban azt mutatják, hogy a jogalkalmazók számos nehézségbe ütköznek, ha a gyermekek jogait maximálisan érvényre kívánják juttatni az eljárások során. Ennek álláspontom szerint Magyarországon több oka is van.

Egyrészt hiányos a szabályozás. A keretet lefektette a jogalkotó, azonban még sok szabályozásra váró feladat vár rá. A jogalkotó úgy kívánta megoldani az igazságszolgáltatás gyermekbarát tételét, hogy a meglévő eljárásjogokat módosította, akként például, hogy a gyermek meghallgatására nagyobb hangsúlyt fektetett valamint a gyermekmeghallgató szobák kiépítését előírta a nyomozó hatóság számára. Ugyanakkor nem alakította ki a jogalkotó a gyermeket érintő eljárások átfogó koncepcióját és a rendszerben megmaradtak az eddigi, a gyermek részvételét inkább visszaszorító mechanizmusok.

A jogalkotó részéről elsőként megfontolandó az eljárásban érvényesülő gyerekjogok szabályozási szintjének a problémája. Az eljárásjogi rendszereink az emberi jogokra, mint alapvető jogokra épülnek. A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához is megfontolandó lenne, hogy az eljárásban érvényesülő gyermekjogokat – amelyek ugyanúgy emberi jogok – a jogalkotó ugyanolyan alapjogi szinten deklarálja, mint az általános eljárásjogokban érvényesülő alapjogokat. Ebben az esetben minden eljárásjogi kódexben egységesen érvényesülhetnének a gyermekbarát igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogok, amelyet az egyes eljárásjogok a saját specifikumaihoz képest tudna kibontani. Ennek hiányában is azonban gondoskodni kellene arról, hogy a gyerekjogok minden eljárásjogi kódexben ugyanolyan védelemben részesüljenek és ugyanolyan tartalmú jogokat deklaráljanak. Ne fordulhasson az elő, hogy a büntetőügyben a sértett gyermek elkerülheti a

⁵⁰ Gyermekmeghallgató - Valamennyi törvényszéken kialakították a helyiséget, <http://www.jogiforum.hu/hirek/37584>. 2017. május 2.

bántalmazójával való találkozást, de az ugyanazon ténybeli alapon indult polgári perben szembesülnie kelljen vele, mert ezzel a gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmát a jogalkotó kiüresíti. A jogalkotónak ugyanakkor a gyermekbarát eljárások egységes koncepcióját kell kidolgozni. Gondolok itt arra, hogy nem elégséges az eljárásokból kiindulni és a gyerekek jogait abba beleépíteni. A gyermekbarát igazságszolgáltatás több, komplexebb ennél. Nézetem szerint nem az eljárások felől kell kiindulni, hanem a gyermek problémájából, amely több eljárást is érint, érinthet. Ezért szükség mutatkozik egy olyan különálló – nem a jelenlegi gyermekvédelmi rendszerbe épített – támogató szolgálatra, szervezetre, amely szervezetből egy szakember végigkísérné a kiskorút a különböző eljárások elejétől a végéig. Ez a támogató személy megadná a szükséges tájékoztatást a gyermeknek az ügyével, ügyeivel kapcsolatban, a meghallgatásra felkészítené, a hatóság, bíróság nevében eljáró személlyel összeismertetné, a környezetet megmutatná, a határozatokat elmagyarázná számára. Ugyanakkor a pártfogó ügyvéd, vagy más szerv (pl. támogató szerv általi kirendelés) által biztosítani kellene a gyermeknek a gyermek jogai tekintetében megfelelő képzettséggel rendelkező jogi képviselőt. A gyermekeknek minden eljárásban, amelyben érintett ingyenességet, költségmentességet kellene biztosítani, beleértve az ingyenes jogi képviseletet is. A támogató személynek komplex, így szociális, pszichológiai, jogi és gyermekekre specializálódott képzettséggel kell rendelkeznie. Képezni kellene emellett a gyermekekkel érintkezésbe kerülő hatóság, bíróság nevében eljáró szakembereket is a megfelelő kérdezéstechnikáktól a gyermekek érettségén át a gyermekek képességéig. A gyermekekkel kapcsolatba kerülő hatóságoknak, bíróságoknak továbbra is a tájékoztatások készítése, hozzáférhetővé tétele és a meghallgatósobák kiépítése lenne a feladata, amellett, hogy sokkal hangsúlyosabban kellene kezelni ezen személyek oktatását és képzését. Jogszabályi szinten meg kell alkotni az eljárásban érintett hatóságok együttműködési protokollját, részletes szabályait.

A fentiekben túlmenően ugyanakkor elsősorban szemléletváltozást kell elérni a jogalkalmazók körében. Általános tapasztalat, hogy a jogalkalmazók a gyermeket csak a legszükségesebb esetekben és csak a legszükségesebb mértékben igyekeznek bevonni az eljárásba abból a megfontolásból, hogy megkímélik őket a rendszertől. Attól a rendszertől, ami természeténél fogva legkevésbé sem gyermekbarát, nem gyerekeknek való. Ezzel azonban elzárják a gyermekeket a részvételtől, az ügyük ismeretétől, az abba való beleszólástól, amellyel már önmagában jogsérelmet szenvednek. Ehelyett a gyermekeket teljes értékű eljárásbeli személyeknek, jogalanyoknak kell tekinteni.

Összegezve a fentieket megállapíthatjuk, hogy eddig szinte csak formális kísérletek történtek az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá tételére. A magyar eljárások nem teljesítik az Európa Tanács

irányelvében meghatározott kritériumokat, ennek elérése érdekében még rengeteg érdemi intézkedést kell tenni.

Budapest, 2017. május 2.

V. Irodalom

Gyurkó Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2012. 109.o.

Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához. UNICEF-Csagyi. Budapest. 2007. (a magyar kiadást szerkesztette: Herczog Mária) 38.o.

European Agency for Fundamental Rights: Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings, summary, 2015, fra.europa.eu/sites/.../fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_hu.pdf, 2017.május 2.,

European Agency for Fundamental Rights: Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties, summary, 2017, <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-childrens-view>, 2017. május 2.

Dr. Frech Ágnes: Az Országos Bírósi Hivatal Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoportjának tevékenysége – kérdések és új irányok, http://birosag.hu/sites/default/files/ombudsmanni_eloadas.pdf, 2017. május 2.

Országos Bírósi Hivatal: A Gyermek-központú igazságszolgáltatás Bírósi Koncepciója, http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/gyermek_igsz/letoltheto_dok/a_gyermekkozpontu_birosagrol.pdf, 2. o., 2017. május 2.

A Bizottság közleménye: Az EU gyermekjogi stratégiája felé, COM (2006), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0367:FIN:HU:PDF>., 2017. május 2.

Az „Európa 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája” című bizottsági közlemény, COM (2010), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:HU:PDF>, 2017. május 2.

A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Az EU gyermekjogi ütemterve, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0060&from=HU>, 2017. május 2.

Guidance Note of the Secretary-General, UN Approach to Justice for Children, September 2008. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidance_Note_of_the_SG_UN_Approach_to_Justice_for_Children.pdf, 2017. május 2.

Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-3070/2012. számú ügyben, <http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglalasok>, 2017. május 2.

Gyermekmeghallgató - Valamennyi törvényszéken kialakították a helyiséget, <http://www.jogiforum.hu/hirek/37584>. 2017. május 2.

VI. Egyéb felhasznált irodalom

Dr. Kőrös András: Negyedik Könyv - Családjog. in: Dr. Petrik Ferenc (szerk.): Polgári Jog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.

Halmi Gábor - Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Osiris, Budapest, 2008.

Fehérné dr. Gaál Tünde: Gondolatok a kiskorú véleménynyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben – a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbíróságok gyakorlata alapján. in: Családi Jog 2016/2.

Lux Ágnes (szerk.): Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás: gyermekjogi projekt – AJB Projektfüzetek 2013/1.

Dr. Gyurkó Szilvia: Kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben in: Családi Jog 2011/3.

Dr. Megyeri Nóra: Gyermeki jogok és védelmük Európában. in: Családi jog 2016/1.

Filó Erika, Katonáné Pehr Erika (Szerk.: Sáriné Simkó Ágnes): Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2015.

Faix Nikoletta: A gyermekbarát igazságszolgáltatás kialakulás és fejlődése a nemzetközi jogalkotásban, <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-gyermekbarat-igazsagszolgalattas-kialakulasa-es-fejlodes-a-nemzetkozi-jogalkotasban>, 2017. május 2.

dr. Kovács Alexandra: A gyermekbarát igazságszolgáltatás, http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/kovacs_alexandra__a_gyermekbarat_igazsagszolgalattas [jogi_forum].pdf, 2017. május 2.